

Hoeveel kost de apo?

Het Werkoverleg Werkgelegenheid en Structuurpolitiek van de Industriebond NVV heeft berekend hoeveel apo's kosten 1). Het Werkoverleg heeft dat gedaan met het oogmerk beweringen te ontzenuwen dat arbeidsplaatsenovereenkomsten tot duurzame kostenstijgingen zouden leiden, in het bijzonder wanneer maatregelen in het kader van de verdeling van arbeid in het geding zijn, zoals bij de overgang van vier- naar vijfploegendiensten.

Dit argument van duurzame kostenstijgingen wordt van werkgeverszijde gehanteerd, om zich te verzetten tegen invoering van dergelijke maatregelen. Bovendien heeft minister Albada in zijn brief van 13 februari 1978 aan de centrales van werkgevers en werknemers duidelijk gemaakt dat een overheidsbijdrage aan arbeidsplaatsenovereenkomsten alleen in aanmerking zou komen, als de apo's de structurele produktiekosten, i.c. de loonkosten, niet zouden verhogen. De geringe bereidheid van regeringszijde in het kader van het afsluiten van arbeidsplaatsenovereenkomsten gelden beschikbaar te stellen, zou erop kunnen wijzen dat de minister daar niet gerust op is. Wanneer apo's zouden leiden tot een structurele verhoging van de reële arbeidskosten, zou het negatieve effect op het aantal arbeidsplaatsen dat daarvan uitgaat zelfs het beoogde positieve effect van behoud en creatie van arbeidsplaatsen kunnen overschaduwen en daarmee het gehele apo-streven op losse schroeven zetten.

Het Werkoverleg nu meent te kunnen aantonen dat de vrees van werkgevers en regering ongegrond is. Arbeidsplaatsenovereenkomsten brengen slechts een tijdelijke verhoging van de loonkosten teweeg. De kosten van apo's moeten worden beschouwd als een investering die in latere jaren rendement gaat afwerpen. Er ontstaan externe maatschappelijke terugverdieneffecten in de vorm van besparingen op sociale uitkeringen en hogere premie- en belastingontvangsten en daarnaast interne bedrijfseconomische terugverdieneffecten in de vorm van produktiviteitsstijgingen die resulteren uit een daling van het ziekteverzuim en het verloop, welke wordt verwacht bij kwalitatieve verbetering van de arbeidsplaatsen en verdeling van het werk.

Nu zijn ons sinds de introductie van de 1%-norm door ex-minister Duisenberg al miljarden aan inverdien- en terugverdieneffecten voorgespiegeld, zonder dat daarvan veel merkbaar was, zodat bij het horen van die term een zekere scepsis zich althans van mij meester maakt. Laten we nader bezien hoe het met de terugverdieneffecten van arbeidsplaatsenovereenkomsten is gesteld.

Beschouwd wordt het geval van een werkloze werknemer die een uitkering geniet krachtens WW, WWV of RWW. Door een verkorting van de werkweek met opvulling van de opvallende arbeidsplaatsen wordt deze werkloze ingeschakeld en beloofd met een z.g. modaal inkomen. De loonkosten worden volledig door de overheid gefinancierd. De maatschappelijke baten van deze tewerkstelling bestaan uit: de besparingen op de kosten van de verschillende sociale-verzekeringsfondsen, de extra premie-opbrengsten voor de sociale-verzekeringsfondsen en de extra belastingopbrengsten voor de rijksoverheid (loonbelasting en hogere BTW-opbrengst als gevolg van toegenomen consumptie). Deze terugverdieneffecten cumuleren tot 83 à 92% van de oorspronkelijke subsidie voor de modale werknemer. Daarbij is dan nog geen rekening gehouden met de besparingen die in het culturele en welzijnswerk, ten dienste van werklozen kunnen worden bereikt, noch met de besparingen in de ge-

zondheidszorg, omdat psychische en lichamelijke klachten als gevolg van het „uitgeschakeld zijn” uit het arbeidsproces wegvallen.

Het is te mooi om waar te zijn. A raison van pakweg f. 4.500 netto-kosten voor de overheid per werknemer per jaar zouden alle werknemers tegen betaling van een modaal inkomen kunnen worden ingeschakeld. Doorredenerend zou voor het luttele bedrag van f. 1 mrd. het gehele werkloosheidsprobleem kunnen worden uitgebannen. Waar is de regering mee bezig, wanneer zij miljarden per jaar in de werkloosheidsbestrijding steekt?

Het is inderdaad te mooi om waar te zijn. Er zijn nogal wat factoren waaraan de nota volledig voorbijgaat. Ik beperk me tot het noemen van vier tekortkomingen die aan de becijferingen kleven.

1. De kosten verbonden aan de creatie van een arbeidsplaats zijn niet beperkt tot loonkosten. De marginale kapitaalkosten per arbeidsplaats overtreffen de loonkosten vele malen. Ook wanneer wordt uitgegaan van verdeling van het werk over meer ploegen, mag niet van kapitaalkosten worden geabstraheerd. Naast de loonkosten drukken op elke werknemer andere kosten. Ik noem slechts kosten van leiding, administratie, werving, personeelsvoorzieningen enz.

2. Hoe functioneert de arbeidsmarkt? Sluiten de bekwaaamheden van de arbeidzoekenden aan bij de gevraagde? Is de bereidheid om in ploegendiensten te gaan werken voldoende groot? Nemen de werklozen genoegen met het modale inkomen? Zijn er in alle regio's voldoende mogelijkheden om het werk te verdelen?

3. Het inschakelen van geregistreerde werklozen door middel van overheidssubsidies zal nieuwe werkzoekenden aantrekken. Degenen die ontmoedigd door de werkgelegenheidssituatie zich van de arbeidsmarkt hebben teruggetrokken of van toetreding hebben afgezien, vatten weer moed en vergroten de arbeidsreserve.

4. De financiering van de door werkverdeling ontstane arbeidsplaatsen door de overheid geschiedt niet neutraal, maar roept op zich zelf ook weer regressieve effecten op. Monetair financieren leidt via inflatie tot arbeidskostenstijging; financiering door middel van belastingverhoging veroorzaakt deflatoire effecten of leidt via afwenteling eveneens tot stijging van de arbeidskosten. Van de in de nota genoemde (gedeeltelijke) financiering uit de produktiviteitsstijging in de betrokken bedrijven verwacht ik niet veel. De determinanten van ziekteverzuim en verloop zijn te complex, om simpelweg te stellen dat verdeling van het werk tot vermindering hierin zal leiden en een navenante produktiviteitsstijging zal opleveren.

Rekenen is een nuttige bezigheid, maar rekenen in een „economisch vacuüm”, d.w.z. zonder rekening te houden met macro-economische verbanden, is weinig zinvol. Het behouden en creëren van arbeidsplaatsen is het nastreven waard, maar we moeten niet verdoezelen dat het offers zal kosten. Door die offers te bagatelliseren wil het Werkoverleg ons rijker rekenen dan we zijn. Daarmee lossen we geen werkloosheid op.

L. van der Geest

1) Werkoverleg Werkgelegenheid en Structuurpolitiek. *De externe of maatschappelijke terugverdieneffecten van arbeidsplaatsenovereenkomsten*. Amsterdam, 1978.

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i> Hoeveel kost de apo?	589
Column De onderneming van morgen, door Dr. J. Bartels	591
<i>Mr. C. de Kam, Ir. E. G. van Herwaarden en Prof. Drs. V. Halberstadt:</i> De inkomensontwikkeling van werknemers in de marktsector en in de publieke sector, 1973-1977	592
<i>Ir. F. Pindak:</i> Handel en financiële betrekkingen tussen Oost en West	598
<i>Drs. P. E. Visser:</i> De collectieve welvaartsfunctie en de overlegeconomie	603
Maatschappijspiegel De arbeidsplaatsenovereenkomst: een tussenbalans, door Drs. L. Faase	606
Vacatures	608
Boekennieuws Fred Hirsch: Social limits to growth, door Prof. Dr. N. H. Douben	609

Geen abonnement op ESB is een onverantwoorde bezuiniging

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM: .....

STRAAT: .....

PLAATS: .....

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement): .....

Ingangsdatum: .....

Ongefrankeerd opzenden aan* ESB,
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.*

*Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Redactie-medewerker: T. de Bruin.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie:
postbus 4224 3006 AE Rotterdam.
Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701,
redactie: toestel 3790.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 137,28 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 96,72
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch
Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,30
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

Alle orders worden afgesloten en
uitgevoerd overeenkomstig de
Regelen voor het Advertentiewezen.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

De onderneming van morgen

Het verhaal gaat, dat Adam eens tegen Eva zou hebben gezegd en volgens mijn herinnering in het Engels: „We live in a period of transition”. Ik was niet bij dit gesprek, maar stel wel vast dat verandering een fenomeen is, dat de maatschappij al heel veel eeuwen heeft gekenmerkt. In onze eeuw is er wel een verschil met vroeger, namelijk dat de veranderingen een heel grote versnelling hebben ondergaan. Dynamiek is altijd een kenmerk van de maatschappij geweest, maar de huidige samenleving is dynamischer dan in de tijd van onze voorouders.

De plaats van de onderneming in de maatschappij wordt bepaald door de maatschappijvorm, de maatschappelijke orde binnen welke deze zijn taak in het economisch proces vervult. Geen wonder dus, dat in de geschiedenis van de economische wetenschap het begrip onderneming en het begrip ondernemer sterk onder invloed hebben gestaan van en geëvolueerd zijn met de ontwikkeling van die maatschappelijke orde. De opvattingen en ook de misvattingen over de functie van de onderneming en de ondernemer in het maatschappelijk bestel krijgen daarom eerst relif tegen de achtergrond van de sociaal-economische geschiedenis.

Wie zich wil realiseren hoe snel in onze eeuw de maatschappij en de maatschappelijke opvattingen zijn veranderd, leze nog eens na wat Friedrich Freiherr von Wieser in 1914 in zijn standaardwerk *Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft* schreef. Nog geen driekwart eeuw geleden stelde hij, dat de „echte” ondernemer nog „der vollberechtigte und zugleich der wirtschaftliche Führer seiner

Unternehmung” is. „Seine wirtschaftliche Führung beginnt mit der Begründung des Unternehmens, er organisiert es, indem er nicht bloss das nötige Kapital beschafft, sondern vor allem die Idee fasst, den Plan ausarbeitet und verwirklicht, sowie die Mitarbeiter anwirbt und einführt. Wenn das Unternehmen begründet ist, wird er sein Leiter, sowohl technisch als kaufmännisch”.

In de jaren na de eerste wereldoorlog veranderde veel en niet alleen in de feiten. Ook de opvattingen veranderden. „De diepste beweegkracht”, zo schreef Lammers in *Ondernemend Nederland 1899-1959*, „in onze economische orde is de opvatting over het welvaartsbegrip. Deze is in een eeuw tijds radicaal gewijzigd. Een eeuw geleden meende men bij lage produktiviteit en snelle bevolkingstoename, dat de vooruitgang moest worden gezocht in een zo sterk mogelijk opvoeren van de goederenstroom. Een sterke stijging van de arbeidsproduktiviteit heeft de verdediging van een ander welvaartsbegrip mogelijk gemaakt, waarin naast het reële inkomen, de omstandigheden waaronder het inkomen wordt verworven, zwaar tellen. De ont-plooiing van de sociale wetgeving zou men kunnen zien als de institutionalisering van dit psychische welvaartsbegrip”.

Het siert Jong Management-NCW, dat het op zijn voorjaarscongres 1978 de onderneming, van morgen als thema heeft gekozen. In het rapport, dat de basis vormde voor de discussies tijdens hun congres, stelden zij de vermaatschappelijking van de onderneming centraal. Ook al gaat het wat ver in dit verband te stellen dat van ondernemingen en ondernemers een nieuwe instelling wordt vereist. Immers al lang geleden stelde Cobbenhagen de noodzaak vast dat ondernemers overwegingen van het algemeen belang bewust in hun ondernemingsbeslissingen moesten betrekken.

In een Engelse publikatie heb ik eens gelezen: „The man who, a hundred years ago, went to the factory in order to be able to survive at the vegetable level, goes

there today, and will go there more and more in the future, in order to be able to live more fully the life of the human being”.

„De onderneming als menselijk gebeu-
ten” heet de paragraaf in het rapport van Jong Management-NCW, die erop wijst dat in de moderne onderneming een ieder ruimte moet hebben voor initiatief. Aan de ondernemingsleiding is dan de taak te functioneren als het kristallisatiepunt voor de in de onderneming aanwezige menselijke talenten, voor de in de onderneming samengebalde creativiteit. Ik citeer: „De ondernemingsleiding is niet langer meer de enige bron van besluitvorming binnen de onderneming. Wel moet zij, ook in de toekomst, een zodanige uiteindelijke verantwoordelijkheid dragen, dat de onderneming voor al degenen die belang hebben bij haar resultaten en voor de maatschappij aansprakelijk blijft voor al haar gedragingen”.

Dit is wijze taal. Op deze wijze wordt onderstreept dat de onderneming moet worden gezien als een samenwerkingsverband. Helaas ademt de nota van wijzigingen op het wetsonderwerp tot herziening van de wet op de ondernemingsraden, die het kabinet op 19 mei aan de Tweede Kamer heeft gestuurd, niet eenzelfde geest.

J. Bartels

De inkomensontwikkeling van werknemers in de marktsector en in de publieke sector, 1973-1977

MR. C.A. DE KAM*
IR. F.G. VAN HERWAARDEN*
PROF. DRS. V. HALBERSTADT*

Hoe hebben de inkomens van werknemers in de publieke sector zich ontwikkeld ten opzichte van de inkomens van werknemers in de marktsector? Deze vraag die van groot belang is in het kader van de ombuigingsoperatie in de collectieve sector, wordt in dit artikel aan de orde gesteld. De auteurs concluderen dat het trendbeleid de netto en bruto lonen van de eerste groep werknemers sneller heeft doen stijgen dan die van de tweede. Het trendbeleid bevat elementen die tot overcompensatie leiden.

1. Inleiding en probleemstelling

Men kan de afhankelijke beroepsbevolking onderscheiden in twee groepen. Enerzijds de werknemers in de marktsector van de economie, anderzijds de loontrekkenden werkzaam in de (semi-)publieke sector. Het uitsplitsen van de afhankelijke beroepsbevolking over beide sectoren blijkt van nut bij analyses betreffende de ontwikkeling van de personele inkomensverdeling. In deze bijdrage stellen wij een onderzoek in naar de ontwikkeling van het bruto en netto inkomen van werknemers in beide sectoren.

In paragraaf 2 definiëren wij de begrippen marktsector en (semi-)publieke sector. Verder geven wij in deze paragraaf een overzicht van het arbeidsvolume in beide sectoren sinds 1960. Na een korte uiteenzetting over de arbeidsvoorwaarden in beide sectoren, geven wij de ontwikkeling van het bruto inkomen in markt- en (semi-)publieke sector, bij vier inkomensniveaus, gedurende de periode 1973-1977.

In paragraaf 3 presenteren wij een theoretisch rekenmodel om bij een gegeven bruto inkomen een bijbehorend netto inkomen af te leiden. Het model is verschillend gespecificeerd voor werknemers in de marktsector en in de (semi-)publieke sector, om recht te doen aan de sterk verschillende regelingen en arbeidsvoorwaarden die voor beide sectoren kenmerkend zijn. Met behulp van dit rekenmodel berekenen wij vervolgens in paragraaf 4 uit de gegeven bruto inkomens het netto inkomen. De met het rekenmodel gevonden resultaten worden kort besproken. In de slotparagraaf verbinden wij aan onze bespreking van de resultaten enkele — ook voor het beleid relevante — gevolgtrekkingen.

2. Marktsector en (semi-)publieke sector

2.1. Begripsbepalingen

In de marktsector van de economie worden goederen en diensten voortgebracht en geruild. Het ruilproces berust op

vrijwilligheid en impliceert betaling van een adequate prijs. In deze sector moeten op de duur via de markt verkregen opbrengsten ten minste de productiekosten goed maken. De marktsector biedt werkgelegenheid aan zelfstandigen en aan loonafhankelijken, wier inkomen uit op de markt afgezette productie afkomstig is.

In de (semi-)publieke sector worden eveneens goederen en diensten geproduceerd¹⁾. In deze sector vindt de allocatie van schaarse middelen echter niet plaats op grond van opgevangen marktsignalen, maar als uitkomst van een politiek besluitvormingsproces. Doorgaans wordt de publieke productie aan afnemers ter beschikking gesteld zonder directe geldelijke tegenprestatie, dan wel geschiedt dit tegen betaling van een niet-kostendekkende prijs. De financiering van deze productie vindt geheel of gedeeltelijk plaats uit gedwongen bijdragen ten laste van gezinnen en bedrijven, die doorgaans niet rechtstreeks zijn gekoppeld aan het gebruik van de betrokken goederen en diensten.

De (semi-)publieke sector omvat het overheidspersoneel, de loontrekkenden in het bijzonder onderwijs, in de gezondheidszorg en in de sociaal-culturele en maatschappelijke dienstverlening. Korthedshalve duiden we deze sector verder aan als de publieke sector.

Het onderscheid tussen marktsector en publieke sector mag men niet al te absoluut opvatten. Er is sprake van een bonte verscheidenheid aan tussengevallen, waarbij de kosten van een bepaalde productie ten dele worden bestreden uit via de markt verkregen opbrengsten en ten dele uit het budget van de publieke sector. De voorbeelden liggen voor het oprapen. Overheidssteun aan verliesgevende ondernemingen, de eigen bijdrage die wordt gevraagd van gezinnen wegens door de publieke sector aangeboden voorzieningen. Te overwegen valt om de arbeidsplaatsen in dit brede grensgebied toe te rekenen aan beide sectoren, naar gelang de productiekosten worden bestreden uit marktopbrengsten dan wel via subsidies uit de publieke kas. Hoezeer een dergelijke aanpak wellicht de voorkeur zou verdienen, ons ontbreken daartoe de noodzakelijke gegevens.

Om deze reden vallen we terug op gegevens die het CPB presenteert in het *Centraal Economisch Plan 1978*. Tabel 1 geeft een inzicht in de ontwikkeling van het arbeidsvolume in beide sectoren sinds 1960. We wijzen erop dat het arbeidsvolume niet mag worden gelijkgesteld aan het aantal arbeidsplaatsen. De door het CPB gehanteerde criteria ter bepaling van het arbeidsvolume bij de overheid, in de marktsector en in de gesubsidieerde (niet-markt)sector zijn ons niet bekend. Omdat onze verdere analyse de ontwikkeling van werknemersinkomens betreft, dient het arbeidsvolume van de eco-

* Allen verbonden aan het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Leiden. Bij het schrijven van dit artikel kregen de auteurs veel medewerking van het Centraal Planbureau en het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Alle becijferingen en daarop gegronde conclusies komen voor de rekening van de auteurs.

1) Bovendien vinden door bemiddeling van de publieke sector zeer omvangrijke inkomensoverdrachten plaats.

nomisch actieven, vermeld in tabel 1, ten aanzien van de marktsector (in 1975: 3.191.000) te worden verminderd met ongeveer een half miljoen zelfstandigen.

Tabel 1. Potentieel arbeidsvolume in de marktsector en in de (semi-)publieke sector 1960-1975 (in manjaren, $\times 1.000$)

Jaar	1960		1970		1975	
	aantal	aandeel a)	aantal	aandeel a)	aantal	aandeel a)
Marktsector	3.319	76,5%	3.452	62,2%	3.191	61,3%
Niet-marktsector	224	16,5%	418	19,7%	537	22,4%
Overheid	490		567		629	
Totaal werkenden	4.033	93,0%	4.437	88,9%	4.357	83,7%
Arbeidsongeschikten b)	83	7,0%	193	11,1%	287	16,3%
Werklozen en tewerkgestelden	50		56		206	
Sociale Werkplaatsen	22		44		56	
Ziekte-dagen	149		259		299	
Totaal (potentieel) arbeidsvolume c)	4.337	100,0%	4.989	100,0%	5.205	100,0%

a) Als percentage van het totaal potentieel arbeidsvolume.

b) Voor een onbekend deel kunnen de arbeidsongeschikten niet tot het potentieel arbeidsvolume worden gerekend.

c) Het aantal manjaren mag niet worden gelijkgesteld aan het aantal arbeidsplaatsen. Het aantal manjaren is lager.

Bron: Centraal Economische Plan 1978, blz. 85.

2.2. Arbeidsvoorwaarden

Nu enig inzicht bestaat in de aantallen werknemers waarom het gaat, bespreken wij kort hoe bruto loonsverbeteringen in marktsector en publieke sector tot stand komen.

Voor de meeste werknemers in de marktsector wordt bij collectieve arbeidsovereenkomst periodiek een bruto loonsverhoging overeengekomen. Een collectieve arbeidsovereenkomst wordt aangegaan door een werkgever of een vereniging van werkgevers en een vereniging van arbeiders, waarbij voornamelijk of uitsluitend worden geregeld arbeidsvoorwaarden, bij arbeidsovereenkomsten in acht te nemen. In oktober 1976 viel 70% van alle werknemers onder een cao-regeling 2). De overige employés — met name hoger betaalden — sluiten een arbeidsovereenkomst met hun werkgevers zonder dat zij aan de randvoorwaarden van een cao gebonden zijn.

Voor al het overheids personeel en veruit de meeste andere werknemers in de publieke sector wordt de periodieke bruto loonsverhoging bepaald volgens de zogenaamde trendmethode. De trendmethode stamt uit 1959. Sinds 1962 wordt de loonsverbetering in de publieke sector vastgesteld aan de hand van de gewogen gemiddelde stijging van de regelingslonen, geldend voor bedrijfstakken en ondernemingen met meer dan 10.000 werknemers 3). De stijging van deze regelingslonen wordt afgeleid uit door het CBS geregistreerde gegevens ter zake van de verhoging van week- en maandlonen in toepasselijke cao's.

De trendmode is sinds 1976 verfijnd. De introductie van de vloeren in de prijscompensatie, prijscompensaties en initiële loonsverhogingen in centen en procenten en extra verhogingen van het wettelijk minimum(jeugd)loon veroorzaakten namelijk een in verhouding tot de publieke sector grotere procentuele loonsstijging in de marktsector 4). Het toenmalige kabinet oordeelde het niet juist dit geflatteerde percentage in het kader van het trendbeleid nog langer onverkort als richtsnoer te hanteren bij de bepaling van de toelaatbare loonsstijging in de publieke sector. De verfijning van de trendmethode kreeg echter geen terugwerkende kracht, hoewel daartoe aanleiding bestond. Naar verluidt ontvingen de werknemers in de publieke sector over de jaren 1973-75 in totaal circa f. 700 mln. meer loonsverbetering dan een zuiver toegepaste trendmethode kon rechtvaardigen.

2.3. De bruto inkomensontwikkeling: uitgangspunten

Het einde van de volledige procentuele prijscompensatie en het directe ingrijpen van de centrale overheid in de primaire

inkomensvorming brachten ook mee, dat de bruto loonsverhoging voor werknemers in de marktsector sinds het begin van de jaren zeventig niet langer voor alle inkomensniveaus met eenzelfde percentage valt te karakteriseren. Om deze reden geeft het CPB sedert enkele jaren in de *Macro Economische Verkenning* en het *Centraal Economisch Plan* de mutatie in het reëel vrij beschikbaar inkomen bij vijf inkomensniveaus: het minimumloon, een bruto loon iets hoger dan het minimumloon, het modaal loon en twee- resp. viermaal het modaal loon.

Het volgende punt verdient hierbij aandacht. Het CPB benadert — uitgaande van schattingen van het Loonbureau — zo goed mogelijk de werkelijke verbetering van de bruto lonen in de marktsector. De werkelijke loonsverbetering kan afwijken van de door het CBS geregistreerde stijging van de regelingslonen. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Wanneer prestatietoelagen in een bepaalde bedrijfstak worden omgezet in een extra stijging van het regelingsloon, dan registreert het CPB geen loonmutatie (het feitelijk loon stijgt immers niet), het CBS daarentegen wel (de regelingslonen zijn immers opwaarts bijgesteld). Het blijkt een ervaringsgegeven dat de door het CBS vastgestelde stijging van de regelingslonen gedurende de afgelopen vijftien jaar ieder jaar ruwweg 1 procentpunt hoger lag dan de door het CPB gemeten werkelijke mutatie in de bruto lonen 5). Dit is van groot belang, omdat de trendmethode aansluiting zoekt bij de cijferreeks die door het CBS wordt opgesteld. Bruto zijn de lonen in de publieke sector hierdoor systematisch sterker verhoogd dan overeenkwam met de feitelijke verbetering van in de marktsector betaalde bruto lonen. Cumulatief gezien zou het over de laatste vijftien jaar gaan om een „voorsprong” van circa 16%.

In tabel 2 geven wij de procentuele mutatie voor het bruto loon in de marktsector voor de periode 1973-1977 conform de uitgangspunten van het CPB. Het CPB maakt — zoals gezegd — onderscheid tussen vijf bruto loonniveaus. De centrale plaats van het modaal loon vèrgt nog enige toelich-

Tabel 2. Jaarlijkse procentuele mutatie in bruto lonen in de marktsector conform CPB (1973-1977)

Jaar	1973 a)	1974 a)	1975 b)	1976 b)	1977 b)	Index 1977 c)
1. Wettelijk minimumloon Niveau in lopende guldens d)	14,6%	18,1%	15,8	11,9%	7,1%	163
2. Modaal loon Niveau in lopende guldens d)	10,6%	12,6%	12,7%	8,7%	7,1%	148
3. Twee keer modaal loon	9,9%	11,1%	12,5%	8,2%	6,8%	144
4. Vier keer modaal loon	9,3%	10,0%	12,4%	7,9%	6,7%	142
5. Incidentele looncomponent e)	2,4%	2,0%	-0,1%	2,0%	1,5%	
6. Loonsom bedrijven per werknemer	15,6%	15,7%	13,0%	10,9%	8,0%	157

a) Definitieve cijfers.

b) Voorlopige cijfers.

c) 1973 = 100.

d) Zoals in de tekst wordt toegelicht corresponderen deze guldensniveaus van jaar op jaar niet met de aangegeven procentuele mutaties.

e) Het CPB neemt aan dat deze incidentele verbetering geldt voor alle inkomensniveaus, behalve ten aanzien van het wettelijk minimumloon.

Bron: Mededelingen Centraal Plan Bureau: CPB, *Macro Economische Verkenning 1978*, blz. 85

2) Centraal Bureau voor de Statistiek, *Statistisch zakboek 1977*, Den Haag, 1977, blz. 295.

3) De uiteenlopende gegevens van CBS en Loonbureau zijn de resultante van een aantal factoren, die elkaar deels opheffen. Zo weegt het Loonbureau de loonkostenontwikkeling naar aantallen werknemers, het CBS naar loonsommen. Hiertegenover kan het Loonbureau worden geconfronteerd met onderrapportage. Het gewicht van dergelijke factoren is onbekend.

4) Het ging om ongeveer 1,2% per jaar.

5) Nota van aanvulling op de Memorie van Antwoord, Begroting van Binnenlandse Zaken voor het dienstjaar 1962, Zitting 1961-1962, nr. 6500 VII A, nr. 14.

ting. Het CPB hanteert de volgende omschrijving: een modale werknemer heeft twee kinderen jonger dan 16 jaar en een nominaal looninkomen juist beneden de laagste premiegrens van de sociale verzekeringen. In de praktijk is die grens gelijk aan het bedrag waarover ten hoogste premie krachtens de Ziekenfondswet wordt geheven.

Het modaal loon bedroeg in 1973 in lopende gulden: f. 17.500. Vijf jaar later bedroeg het in lopende gulden: f. 28.000. Passen we op het modaal loon uit 1973 echter de achtereenvolgende jaarlijkse procentuele mutaties toe — vermeld in tabel 2 — dan resulteert in 1977 een (sub)modaal loon van slechts f. 25.850. Deze berekening illustreert dat de inkomensontwikkeling van de modale werknemer, die geen incidentele loonsverbetering geniet, achterblijft bij de jaarlijks voor de verplichte ziekenfondsverzekering vastgestelde maximum premiegrens, die het „officiële” modale loon bepaalt 6).

We berekenen de bruto loonsverbetering van werknemers in de marktsector nu als volgt. Ten aanzien van vier bruto loonniveaus in 1973 passen we de in tabel 2 opgesomde procentuele mutaties toe. De zo gevonden bruto looninkomens voor de gehele periode 1973–1977 zijn vermeld in tabel 3.

Tabel 3. Bruto lonen (exclusief incidenteel) in de (semi-)publieke sector en in de marktsector (1973–1977)

Jaar	1973	1974	1975	1976	1977	bruto loon index 1977 a)
1. Wettelijk minimumloon						
- publieke sector b)	12.300	14.500	16.750	18.650	20.000	163
- marktsector c)	12.300	14.500	16.750	18.650	20.000	163
2. Modaal loon						
- publieke sector b)	16.814	18.976	22.010	24.125	25.518	152
- marktsector c)	17.500	19.705	22.205	24.140	25.850	148
3. Twee keer modaal loon						
- publieke sector b)	33.389	37.094	42.657	46.160	49.160	147
- marktsector c)	35.000	38.885	43.745	47.330	50.550	144
4. Vier keer modaal loon						
- publieke sector b)	67.823	74.369	85.808	94.070	98.590	145
- marktsector c)	70.000	77.000	86.550	93.385	99.640	142
5. Procentuele mutatie in de publieke sector d)						
a. Modaal loon	--	12,9%	16,0%	9,6%	5,8%	
b. Twee keer modaal loon	--	11,1%	15,0%	9,6%	5,2%	
c. Vier keer modaal loon	--	9,7%	15,4%	9,6%	4,8%	

a) 1973 = 100.

b) Afgeleid uit regels 13, 41 en 86 van de inpassingstabel BBRA 1948

c) Conform veronderstellingen CPB.

d) Afgeleid uit resp. regel 2, 3 en 4 - publieke sector.

De ontwikkeling van de bruto lonen in de publieke sector is op een andere manier bepaald, aangezien het CPB voor deze categorie geen afzonderlijke becijferingen uitvoert. Het bruto wettelijk minimumloon in beide sectoren is per definitie gelijk. De „modale” werknemer in de publieke sector en zijn collegae met twee-, onderscheidenlijk viermaal dat „modale” loon hebben we — uitgaande van de maandelijks bezoldigingsbedragen — zo ingeschaald, dat in 1973 hun respectievelijke bruto loon de gekozen bruto loonniveaus in de marktsector zo dicht mogelijk benaderen. De beste aansluiting geven de regels 13, 41 en 86 van de inpassingstabel die hoort bij het Bezoldigingsbesluit Rijks Ambtenaren (BBRA, 1948).

Bij de bepaling van het bruto jaarloon is rekening gehouden met de vakantie-uitkering. Het effect van voorschotten en nabetalingen in het kader van het trendbeleid is verwaarloosd. Evenmin is rekening gehouden met de AOW/AWW-premie ten laste van de werkgever. De reden hiervoor is dat de werkgever deze premie ook overneemt voor de minimumloner in de publieke sector. Voor de gehele periode 1973–1977 hebben we vervolgens — aan de hand van de periodieke aanpassing van de gekozen schaalbedragen — de ontwikkeling van de bruto lonen in de publieke sector afgeleid.

2.4. De bruto inkomensontwikkeling: uitkomsten

De gevonden bruto lonen in beide sectoren worden gepre-

senteerd in tabel 3. De tabel bevestigt het bekende beeld dat zowel in de marktsector als in de publieke sector de lage bruto lonen in verhouding meer stegen dan de hoge bruto lonen. In de sfeer van de bruto lonen is duidelijk sprake van een zekere nivellering. Uit tabel 3 blijkt bovendien dat — ondanks het trendbeleid, dat beoogt de bruto lonen in beide sectoren in de pas te doen lopen — de bruto lonen in de publieke sector de afgelopen vijf jaar aanzienlijk sneller opliepen dan in de marktsector. Deze kloof tekent zich over de hele lijn af, behalve ten aanzien van het minimumloon, dat per definitie in beide sectoren evenveel werd opgetrokken.

De kloof in de bruto loonontwikkeling in beide sectoren heeft twee oorzaken:

- oneigenlijke elementen in het trendbeleid, dat eerst in 1976 werd gezuiverd, echter zonder terugwerkende kracht;
- de koppeling van de bruto lonen in de publieke sector aan de index voor de regelingslonen. Eerder hebben we erop gewezen, dat de regelingslonen sneller stijgen dan de werkelijk verdiende bruto lonen in de marktsector.

In tabel 4 vergelijken we onze uitkomsten met de CBS indexcijfers voor de ontwikkeling van de regelingslonen bij de overheid en in de industrie. De CBS-cijfers betreffende de week- en maandlonen tonen dezelfde beweging als in onze uitkomsten zichtbaar wordt, zij het wat minder markant. Deze afwijking is vermoedelijk terug te voeren op definitieverschillen. We verwijzen naar de noten onder de tabel. Volgens het CBS stegen de bruto uurlonen in de industrie wel sneller dan bij de overheid. Dit beeld vindt zijn oorzaak in de grotere werktijdverkorting in de industrie.

Tabel 4. Index bruto loonontwikkeling in marktsector en (semi-)publieke sector 1973–1977 (1973 = 100)

	Volgens tabel 3		Volgens CBS	
	maandloon	maandloon	maandloon	uurloon
1. Modaal loon				
- publieke sector	152	150 a)	154 a)	
- marktsector	148	149 b)	156 b)	
2. Twee keer modaal loon				
- publieke sector	147	148 c)	153 c)	
- marktsector	144	--	--	
3. Vier keer modaal loon				
- publieke sector	145	146 d)	151 d)	
- marktsector	142	--	--	

a) Indexcijfer regelingslonen van volwassen werknemers bij de overheid per maand en per uur.

b) Indexcijfers regelingslonen van volwassen werknemers in de industrie per maand en per uur.

c) Indexcijfer regelingslonen van middelbaar personeel op ministeries.

d) Indexcijfer regelingslonen van hoger personeel op ministeries.

Bron: CBS, *Sociale Maandstatistiek*, juli 1975, blz. 407–412 en maart 1978, blz. 212g213.

Nu de ontwikkeling van vergelijkbare bruto lonen in de marktsector en in de publieke sector bekend is, kan in beginsel de ontwikkeling van het bijbehorend netto inkomen worden afgeleid, wanneer we beschikken over het benodigde rekenmodel. In de volgende paragraaf zal een zodanig — voor beide sectoren verschillend gespecificeerd — rekenmodel worden gepresenteerd.

3. Een rekenmodel ter bepaling van het netto inkomen

We kennen de ontwikkeling van het bruto loon (Y) in de marktsector en in de publieke sector bij vier inkomensniveaus, gedurende de periode 1973–1977. Het netto inkomen (YN) kan echter niet zonder meer uit Y worden afgeleid. In de eerste plaats omdat ten aanzien van werknemers in de marktsector en in de publieke sector sterk verschillende arbeidsvoorwaarden en rechtspositionele regelingen van toe-

6) In 1974 werd de Ziekenfondsgrens b.v. 1,5% extra opgetrokken.

passing zijn. In de tweede plaats omdat doorgaans geen vast verband bestaat tussen een gegeven Y, de daarbij behorende premie-inkomens die de grondslag vormen voor resp. de premieheffing werknemersverzekeringen (YPW) en volksverzekeringen (YPV) en het uiteindelijk resulterend belastbaar inkomen (YB), dat de grondslag vormt voor de heffing van inkomstenbelasting (TYB). Met betrekking tot dit verband dienen we aanvullende veronderstellingen te maken. Om licht optredende willekeur bij het leggen van een verband tussen Y en YN zoveel mogelijk uit te bannen volgen we voor werknemers in de marktsector waar mogelijk een door het CPB ontwikkelde aanpak.

Voor werknemers in de publieke sector zullen we een zelf ontworpen specificatie van het rekenmodel geven, die zo nauw mogelijk bij de CPB-behandeling aansluit 7). Ons rekenmodel voor de marktsector is gebaseerd op de navolgende veronderstellingen:

- inkomenstrekkers genieten uitsluitend loon uit dienstbetrekking;
- inkomenstrekkers zijn niet op ambtelijke arbeidsvoorwaarden werkzaam;
- het gezin van een inkomenstrekker telt twee kinderen jonger dan 16 jaar;
- de echtgenote van een inkomenstrekker werkt niet buitenshuis;
- voor inkomens boven de loongrens Ziekenfondswet wordt een belastbare werkgeversvergoeding voor particuliere ziektekosten in aanmerking genomen, gelijk aan het maximum werkgeversaandeel ziekenfondspremie.

Ten slotte wordt rekening gehouden met vier standaard aftrekposten, waarop iedere belastingplichtige werknemer aanspraak heeft en die via de inhoudingstabellen loonbelasting worden verwerkt. Zodoende wordt willekeur bij het leggen van een verband tussen de verschillende inkomens zoveel mogelijk vermeden. Het betreft de volgende posten:

- werknemersbijdrage pensioenverzekering (PPW) conform CPB-veronderstelling;
- werknemersaandeel premie werknemersverzekeringen (PWW) conform CPB-veronderstelling;
- fiscale verwervingskosten (CA4) en reiskosten (CAR) volgens wettelijk forfait;
- premie volksverzekeringen AOW/AWW (PVW).

Het verband van Y met YPW, YPV, YB en YN kan nu in het volgende model worden weergegeven

$$\begin{aligned} YPW &= BAPP - PPW & (3.1) \\ YPV &= YPW - PWW + PWFG - CA4 - CAR & (3.2) \\ YB &= YPV - PVW & (3.3) \\ YN &= YB - TYB - PWF + BPKB & (3.4) \\ Y &= BAPP & (3.5) \end{aligned}$$

waarin: BAPP = de bruto arbeidsinkomsten vóór inhouding van de werknemersbijdrage pensioenverzekering
 BPKB = de kinderbijslag voor twee kinderen jonger dan 16 jaar
 PWF = de totale ziekenfondspremie, inclusief werkgeversaandeel, of vergelijkbare premie particuliere ziektekostenverzekering
 PWFG = het werkgeversaandeel ziekenfondspremie of een vergelijkbare werkgeversvergoeding voor premie particuliere ziektekostenverzekering

Het rekenmodel voor de publieke sector is gebaseerd op de navolgende veronderstellingen:

- inkomenstrekkers genieten uitsluitend loon uit dienstbetrekking;
- inkomenstrekkers zijn op ambtelijke arbeidsvoorwaarden werkzaam;

- het gezin van een inkomenstrekker telt twee kinderen jonger dan 16 jaar;
- de echtgenote van een inkomenstrekker werkt niet buitenshuis;
- de ziektekostenvergoeding van de werkgever (PWFGA) is voor alle inkomenstrekkers een gelijk netto-bedrag en is genomen conform een opgaaf van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Loonbelasting en premie volksverzekering over deze vergoeding zijn eveneens voor rekening van de werkgever;
- de premie ziektekostenverzekering is voor alle inkomens-trekkers gelijkgesteld aan de maximale ziekenfondspremie (PWF).

Ten slotte wordt rekening gehouden met drie standaard aftrekposten waarop iedere belastingplichtige aanspraak heeft:

- de werknemersbijdrage pensioenverzekering (PPW);
- fiscale verwervingskosten (CA4) en reiskosten (CAR) volgens wettelijk forfait;
- premie volksverzekeringen AOW/AWW (PVW).

Het verband van Y met YPV, YB en YN kan nu als volgt worden weergegeven:

$$\begin{aligned} BAPPA &= \frac{BAPP}{1 - XPVW} & (3.6) \\ YPV &= BAPPA - PPW + PWFGA + TYBA + PYBA - CA4 - CAR & (3.7) \\ YB &= YPV - PVW & (3.8) \\ YN &= YB - TYP - PWF + BPKB & (3.9) \\ Y &= BAPP & (3.10) \end{aligned}$$

waarin: BAPPA = het bruto loon, inclusief premie AOW/AWW voor rekening van de werkgever

XPVW = het percentage premie volksverzekeringen

PWFGA = de netto ziektenkostenvergoeding van de werkgever

TYBA = de belastingcompensatie over de ziektekostenvergoeding volgens blauwe tabel bijzondere beloningen

PYBA = compensatie premie AOW/AWW over ziektekostenvergoeding volgens blauwe tabel bijzondere beloningen.

4. De netto inkomensontwikkeling: uitkomsten

Met behulp van het in de voorgaande paragraaf gepresenteerde rekenmodel leiden we de ontwikkeling af van het netto loon in de marktsector, resp. de publieke sector, uitgaande van de in paragraaf 2 gegeven bruto lonen. We beperken het onderzoek derhalve tot de periode 1973-1977. Het verloop van het netto loon in beide sectoren bij vier inkomensniveaus wordt gepresenteerd in tabel 5.

Wij wijzen erop dat onze resultaten worden beïnvloed door de gekozen modelspecificatie. Ten aanzien van de publieke sector konden wij ons baseren op werkelijke cijfers, ten aanzien van de marktsector moest noodgedwongen een andere aanpak worden gevolgd, die sterk verwant is met het rekenmodel dat het CPB hanteert bij de bepaling van de jaarlijkse mutatie in het reëel vrij beschikbaar inkomen van werknemers. In dit CPB-model wordt de werknemersbijdrage voor pensioenverzekering in de beschouwde periode gesteld op gemiddeld 2,15% van de pensioengrondslag, bij alle inkomensniveaus. Er wordt geen rekening gehouden met een

7) Het volledige rekenmodel en de input zijn op aanvraag verkrijgbaar bij het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector (EPS), Hugo de Grootstraat 32, 2300 RA Leiden.

Handel en financiële betrekkingen tussen Oost en West

IR. F. PINDAK*

Door de snelle groei van de laatste jaren in de handel tussen Oost en West zijn aanzienlijke problemen ontstaan. De solvabiliteit van de CO-MECON-landen laat sterk te wensen over. De auteur schetst hoe de ontwikkeling van de oost-westhandel altijd een samenhang heeft getoond met internationale politieke verhoudingen. Het verstrekken van kredieten aan communistische landen was een vast bestanddeel van de ontspanningspolitiek. Kritiek op het handelsbeleid werd steeds ter zijde gelegd. Evenmin werden economische hervormingen afgedwongen of handelsbelemmeringen in het oostblok uit de weg geruimd. Het is thans dringend geboden dat het westen overgaat op een andere handelspolitiek.

Uit economisch gezichtspunt wordt de wereld meestal verdeeld in drie delen: het „oosten”, het „westen”, en de ontwikkelingslanden of de „derde wereld”, ook vaak als het „zuiden” aangeduid. Natuurlijk zijn deze geografische aanduidingen niet nauwkeurig; zo wordt Japan bij het westen gerekend en Cuba bij het oosten. In deze oost-westindeling is de maatstaf het economische stelsel, het communistische centraal geleide stelsel tegenover dat van de vrije markt. Volgens die opvatting wordt het westen gewoonlijk geacht 25 ontwikkelde landen in Noord-Amerika, West-Europa (met inbegrip van Joegoslavië), Japan, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika te omvatten. Deze landen vormden tot 1970 de z.g. „Economische Klasse I” van de statistieken der VN, thans de categorie der „ontwikkelde markteconomieën”. Het oosten bestaat uit twaalf Europese en Aziatische centraal geleide economieën, maar sinds 1962 rekenen de communistische statistici ook Joegoslavië en Cuba (een ontwikkelingsland in de VN-statistieken) tot hun blok. De bedrijvigste handelspartners van het westen zijn acht Europese communistische landen onder aanvoering van de Sowjetunie. Hun gezamenlijk aandeel in de handel tussen oost en west bedraagt 80 tot 85% van de hele omzet. Juist in deze sectie van de handel tussen oost en west zijn bij de snelle groei van de laatste jaren aanzienlijke problemen ontstaan.

Omvang van de handel

De omvang en betekenis van de handel tussen Oost en West kan het best worden beoordeeld naar het relatieve gewicht ervan in de wereldhandel en in de handel binnen het eigen blok (tabel 1).

De handel tussen Oost en West vertegenwoordigt kennelijk slechts een fractie van de wereldhandel, en bedroeg in 1974

minder dan 3%. Veel belangrijker is evenwel het feit dat de handel tussen Oost en West onvergelijkelijk veel belangrijker is voor het oosten dan voor het westen. In 1974 was bijna 35% van de buitenlandse handel van communistische landen op het westen gericht, terwijl die transacties voor het westen — waar een uitgebreide goederenruil tussen Europese economieën en met ontwikkelingslanden bestaat — slechts voor 4,5% afhankelijk van het oosten waren.

Tabel 1. Aandeel van de Oost-West-handel in de wereldhandel en in de handel binnen het eigen blok (in procenten)

Jaar	Wereld-	Westen	Oosten
1937.....	6,4	9,5	73,8
1948.....	2,6	4,1	41,6
1953.....	1,3	2,1	14,0
1958.....	2,1	3,2	19,0
1963.....	2,3 (1962)	3,1 (1961)	19,1
1967.....	2,8	4,1	25,2
1971.....	2,5	3,5	24,3 (1970)
1975.....	3,4	5,1	33,2
1976.....	3,2	4,8	32,8

Bronnen: Josef Wilczynski, *The economics and politics of East-West trade*, Londen/New York, 1969, blz. 52 en 54, voor 1938-1967. De aandelen voor 1968-1974 werden berekend uit de UN *Monthly bulletin of statistics*, augustus 1976 en juni 1977.

De cijfers van tabel 1 geven ook aan dat de handel tussen Oost en West verhoudingsgewijs nog bij lange na niet de omvang heeft bereikt die deze handel voor de tweede wereldoorlog had. Volgens verschillende theoretische berekeningen is er ook een brede kloof tussen de goederenruil die mogelijk is en die welke werkelijk tot stand komt. Om met het peil van de handel tussen industriële westerse landen overeen te komen, had de huidige omzet twee- of driemaal zo hoog moeten zijn. Als dat het geval was geweest, zou zeker meer dan de helft van de handel van elk communistisch land op het westen zijn gericht. Roemenië en Polen waar het aandeel van de handel met het westen in de totale handel resp. 42 en 40% bedroeg, benaderden in 1973 die toestand. Men kan tegen dergelijke berekeningen en schattingen van grote perspectieven voor de handel tussen Oost en West inbrengen, dat ze zuiver theoretisch zijn omdat ze geen rekening houden met de grote verschillen tussen centraal geleide economische stelsels en markteconomieën wat het bedrijven van handel met het buitenland betreft. Het lijkt dan ook noodzakelijk te bepalen in hoeverre institutionele en andere belemmeringen voor wederzijdse handel kunnen worden weggenomen en of de handelsvoorwaarden voor beide partijen voordelig zijn.

* De auteur is wetenschappelijk medewerker ontwikkelingsprogrammering aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Naoorlogse ontwikkelingsfasen

De handelspolitiek zowel van het westen als van het oosten is in de naoorlogse decennia herhaaldelijk gewijzigd. Het best kunnen we daarover ons licht opsteken bij Zb. Brzezinski 1), die in zijn analyse van de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten en de Sowjetunie een indeling in fasen heeft uitgewerkt. Hij onderscheidde de volgende perioden:

- fase I: de confrontatie krijgt gestalte, 1945–1947;
- fase II: de Sowjetunie sondeert, 1948–1952;
- fase III: assertieve retoriek (VS) tegenover politiek van de status quo (USSR), 1953–1957;
- fase IV: voorbarige Sovjet-wereldpolitiek, 1958–1962;
- fase V: de Amerikaanse wereldpolitiek bereikt de top, 1963–1968;
- fase VI: vorming van een gemengde verhouding, sinds 1969.

Het lijkt misschien vreemd dat de indeling in fasen van de buitenlandse politiek van twee wereldmachten ook voor de economische contacten geldt. De handelsproblemen tussen Oost en West zijn evenwel nauw verbonden geweest met de belangrijkste gebeurtenissen op het gebied van de buitenlandse politiek van na de oorlog en aan beide kanten werd de onderlinge handel naar politieke maatstaven gewaardeerd. Desondanks is het verrassend dat de gegevens over de betrekkelijke levendigheid van de oost-westhandel bijna precies met Brzezinski's fasen overeenstemmen. In tabel I zijn de jaren met uitzondering van de laatste twee namelijk zo gekozen dat ze de verandering in een tendens aangeven; 1953 was bijvoorbeeld het jaar waarin de oost-westhandel het ergst achteruitging en tevens het jaar dat het einde van de tweede fase markeert. De handel tussen oost en west breidde zich sterk uit in de derde en de vijfde fase. Volgens Brzezinski's waardering van de positie in het internationale gebeuren, de relatieve militaire en economische kracht en de buitenlandse politieke situatie waren dat de twee enige naoorlogse stadia waarin de Verenigde Staten duidelijk de overhand hadden in de buitenlandse politiek. Telkens als het initiatief in het internationale gebeuren in handen was van de Sowjetunie, in de fasen II en IV, stagneerde de handel tussen oost en west. De Sovjetinvasie in Tsjecho-Slowakije in 1968 veroorzaakte een korte stagnatie van de onderlinge handel, maar er brak een nieuwe fase aan in 1972; Kissingers politiek van ontspanning leidde toen de huidige snelle uitbreiding van het handelsverkeer tussen oost en west in, die met grote westerse kredieten werd gevoed, maar niet gepaard ging met enig vertoon van westerse superioriteit op het gebied van de buitenlandse politiek.

Brzezinski's perioden vallen samen met de fundamentele veranderingen in het beleid op het gebied van handel en economie. In de kritieke periode van 1948 tot 1952, de jaren van het Marshall-plan, de Berlijnse blokkade en de Koreaanse oorlog, gebruikten de Westerse landen alle middelen die de regeringen in een markteconomie ter beschikking staan om de handel met het oosten af te remmen. Merkwaardigerwijs hielpen ze Stalin op die manier om zijn „socialistische kamp” tot stand te brengen, waarvan elk lid gebonden was door een zo groot mogelijk aantal economische bindingen met de Sowjetunie. In het daaropvolgende tijdperk van de z.g. Nieuwe Koers hebben Stalins opvolgers getracht aan de vraag naar particuliere consumptie in aanmerkelijk grotere mate dan voorheen te voldoen, en een van de doeleinden van hun diplomatieke offensief was vergroting van de handel met het westen. De Westeuropese landen gingen daarop in door hun strenge controle op de handel tussen oost en west wat te verslappen en in 1957 hadden ze 135 handelsovereenkomsten met communistische landen gesloten. Daarna werd de liberalisatie van de handel een jaar of wat bevroren. In West-Europa werd de Europese Gemeenschap opgericht, en in het oosten probeerde Kroesjtsjof de Oosteuropese landen nog sterker aan de USSR te binden, o.a. door zonder veel succes de Westeuropese integratie op centraal geleide wijze na te

doen. Na de val van Kroesjtsjof in de herfst van 1964 maakten economische hervormingen in de Sowjetunie de handel met het westen gemakkelijker. Anderzijds maakte West-Europa de handel met het oosten nagenoeg vrij. De Verenigde Staten namen die koers over in hun nieuwe wet uit 1969 over het beheer van de export, welke wet is uitgelopen op de hausse in de oost-westhandel van de laatste jaren.

De westerse liberalisatie van de handel tussen oost en west

Rond 1950 wierpen de westerse landen vier soorten economische barrières op om de handel met het oosten in de hand te houden en te beperken. De uitvoer uit het westen werd belemmerd of helemaal verboden door een tweetal beleidsinstrumenten:

- a. een embargo op de uitvoer van „strategische” goederen;
- b. een discriminerend kredietbeleid, door of in het geheel geen krediet te verstrekken of ongunstige kredietvoorwaarden te stellen.

Aan de invoerzijde werden toegepast:

- a. beperkende tarieven, d.w.z. verhoogde douanerechten na het afschaffen in 1951 van de status van „meest bevoorrecht natie”;
- b. beperking van de in te voeren hoeveelheden van bepaalde goederen.

Daarenboven hielden de meeste westerse landen de invoerprijzen in de hand om verkoop onder de marktprijs te voorkomen; ze bonden de invoer voorts aan vergunningen, zelfs van goederen die in naam onder de liberalisatie van de invoer vielen.

De handelsbarrière waaraan de meeste bekendheid werd gegeven was het embargo op de uitvoer van strategische goederen. Er werden lijsten van strategische goederen opgesteld door het onofficiële clearinginstituut COCOM („Coordinating Committee of the Consultative Group” van 15 westerse landen) te Parijs. Het embargo betrof niet alleen producten die rechtstreeks konden worden gebruikt voor militaire doeleinden, maar ook goederen waarvan werd aangenomen dat de Sowjetunie ze niet kon produceren. Evenzo waren soortgelijke, nog strengere lijsten van kracht voor de handel met Aziatische communistische landen, opgesteld door het „China Co-ordinating Committee” (CHINCOM). Gedurende de Koreaanse oorlog kondigden de Verenigde Staten een algeheel embargo af tegen China; dit is pas een jaar of wat geleden herroepen.

Het beschreven stelsel is maar kort volledig in werking geweest. In de twee decennia die sinds het einde van de Koreaanse oorlog zijn verlopen, is het eigenlijk van lieverlee afgebroken. Als eerste stap werden omstreeks 1955 de embargo-lijsten van strategische artikelen aanmerkelijk ingekort, zij het eenzijdig door de Westeuropese landen zonder de Verenigde Staten. De kredietbeperkingen vielen vervolgens ten offer aan het nieuwe beleid, maar door ingrijpen van de Verenigde Staten werd in 1958 de Unie van Bern opgericht en werden de meeste westerse kredieten aan communistische landen tot vijf jaar beperkt. In 1957 hief Groot-Brittannië, gevolgd door andere Westeuropese landen, het strenge embargo ten opzichte van de Aziatische communistische landen op, alle protesten van de Verenigde Staten ten spijt; het CHINCOM werd toen ontbonden.

In het tijdvak tussen 1963 en 1968 braken de Westeuropese landen hun institutionele belemmeringen tegen de oost-westhandel bijna volledig af. De lijsten van strategische goederen

1) Zbigniew Brzezinski, *How the cold war was played*, *Foreign Affairs*, New York, oktober 1972.

rijkste handelspartner van de communistische landen is. West-Duitsland heeft zelfs vorig jaar de Sowjetunie grote, nieuwe kredieten toegestaan voor de levering van een chemische fabriek (met een garantie van Hermes Krediet van \$ 2,5 mrd.) en een gasleidingbedrijf, alsmede aan Polen (DM 2 mrd.), al ontstond er toen ernstige twijfel over de toekomstige solvabiliteit van het oosten.

Gaat het westen over op een ander handelsbeleid?

De snelle uitbreiding van de schulden van het oosten heeft talrijke reacties opgeroepen. Professor Portes uit Londen formuleerde de kritiek 3) op het westerse beleid het scherpst toen hij verklaarde dat de westerse banken te laat hadden ingezien hoe groot de totale bedragen aan kredieten waren. En toen ze dat eenmaal inzagen, zaten ze vast en moesten wel doorgaan met uitlenen om de leners op de been te houden. Hij wees erop dat de schulden van de Oosteuropese landen onevenredig hoog waren in vergelijking tot hun uitvoer naar het westen. In 1976 was de schuld van Bulgarije 3,1 maal de omvang van zijn jaarlijkse inkomsten uit export in harde valuta; voor Polen was de verhouding 2, voor Oost-Duitsland 1,9, voor Hongarije 1,7 enz. Het slechtst schijnt wel de situatie van Polen; het gebruikt misschien wel 30% van zijn exportverdiensten in harde valuta om zijn uitstaande schuld opnieuw te financieren en zal in 1980 een begin moeten maken met het terugbetalen van de hoofdsom in gelijke jaarlijkse termijnen. Italië daarentegen verloor de toegang tot de Eurodollarmarkt al, toen zijn kredietrekening nog maar 10% van zijn uitvoer naar het westen bedroeg.

L. Brainard van de Chase Manhattan Bank wees Portes' conclusies af, waarbij hij betoogde dat de investeringen en de zelf-liquiderende aard van de kredieten voor terugbetaling borg staan. Andere artikelen en analyses laten evenwel een duidelijke trend zien om het vrijgevege westerse beleid van de jaren 1972-1976 te herzien. In het nummer van januari 1977 van *Euro money* werd de stelling geponeerd dat verdere kredieten aan het oosten afhankelijk moeten worden gesteld van het vermogen van COMECON-landen om hun uitvoer naar het westen te vergroten. Het Instituut voor Internationale Economische Vergelijking in Wenen berekende dat de Oosteuropese kredieten tot ongeveer \$ 110 mrd. kunnen oplopen als de trend van de laatste jaren zich zou voortzetten. Een Zwitserse commentator 4) achtte zo'n ontwikkeling onaanvaardbaar en eiste dat de COMECON-landen de groei-voet van hun invoer uit het westen onder die van hun uitvoer naar het westen zouden houden. Dat was eigenlijk een oproep tot beperking van de westerse kredieten.

Maar ook in 1977 liepen de westerse kredieten aan het oosten op met ten minste \$ 8,1 mrd., bijna net zoveel als in 1976, en de rente erop ging zelfs nog verder naar beneden, doordat de westerse banken erop uit waren — en met elkaar wedijverden — om hun overtollige geld te plaatsen. Toch waren er een paar geringe tekenen van verandering, in het bijzonder in de tweede helft van 1977. Polen moest strengere voorwaarden accepteren toen het een lening van \$ 350 mln. aanvraag voor een koperkartel. Aan de Poolse aanvraag werd niet volledig voldaan; behalve moeilijkheden met de westerse kopers over prijzen deed zich o.a. het probleem voor dat Polen niet gemakkelijk bereid bleek voldoende inlichtingen over zijn economische toestand te verstrekken. Anderzijds wordt de door Hongarije gegeven uitvoerige informatie in verband met de lening (\$ 200 mln.) van september 1977 aangehaald als voorbeeld van de veranderende houding van althans één Europees land. De Sowjetunie poogde de invoer uit het westen te beperken en bereikte in het derde kwartaal een positieve handelsbalans met het westen, terwijl Tsjecho-Slowakije erin slaagde zijn export naar het westen van 22 tot 30% van zijn totale exportvolume te vergroten. Desondanks worden er nieuwe kredietaanvragen uit het oosten verwacht; de huidige politiek zal misschien pas werkelijk op

de proef worden gesteld in 1979 en 1981, als de helft van de oostelijke leningen aan terugbetaling toe is.

Het ware te wensen dat deze herwaardering van het westerse beleid werd uitgebreid, zodat ze ook de andere voorwaarden van de handel tussen oost en west, tot stand gekomen in de tijd van de ontspanningspolitiek van Brandt en Kissinger, zou bestrijken. Het verstrekken van grote kredieten aan communistische landen was een vast bestanddeel van die politiek zoals blijkt uit de werken van een van de verdedigers van Kissingers economische beleid, Prof. F.D. Holzman 5). Kritiek op die politiek werd stelselmatig ter zijde gelegd en het is wellicht de moeite waard de belangrijkste punten ervan op te sommen:

1. De westerse liberalisatie van de handel was eenzijdig: van COMECON-landen werd daartegenover geen enkele serieuze concessie verwacht. Reeds in 1971 betreunde John Pinder het dat de Europese Gemeenschap kwantitatieve beperkingen van de handel tussen Oost en West eenzijdig ophief zonder bijvoorbeeld te eisen dat het oosten de Europese Economische Gemeenschap officieel erkende. Maar in de jaren zeventig hebben zowel West-Europa als de Verenigde Staten van Amerika het beleid van eenzijdige concessies voortgezet. De westerse regeringen en banken hebben niet eens kunnen bereiken dat zulke essentiële statistische gegevens als betalingsbalanscijfers door de communistische landen openbaar werden gemaakt.
2. De invoer van westerse technische kennis en levensmiddelen stelt de centraal geleide economieën in staat hun moeilijkheden op te lossen zonder ingrijpende economische hervormingen.
3. De voorrang die de USSR geniet in de handels- en kredietpolitiek van het westen heeft het Sovjet-overwicht over COMECON-landen bevestigd en de Sowjetunie in staat gesteld de voorstellen van sommige COMECON-landen (Polen, Hongarije) tot integratie met behulp van markt- en monetaire instrumenten, te onderdrukken, en in plaats daarvan door te zetten dat hele industriële bedrijfstakken aan het Sovjet-Centrum ondergeschikt werden door middel van supranationale „gemeenschappelijke planning” 6).
4. Aanzienlijke uitbreiding van de handel met centraal geleide economieën zou de vrije-marktinstellingen in de westerse landen in gevaar brengen 7). Er zou een stijgende behoefte ontstaan aan beheersing van de buitenlandse handel door de staat. Sommige bedrijfstakken zouden schade kunnen lijden door „dumping” (vgl. de onlangs ingestelde beperkingen op de invoer van Oosteuropese textielproducten en staal) en door misbruik van de sterke monopoliepositie die Sovjet-handelsagentschappen innemen (vgl. de „Sovjet-graanroof”, de plotselinge aankoop door de Sowjetunie van graan in de VS tegen lage prijzen in 1973).

Het opnieuw in beschouwing nemen van de westerse handelspolitiek moet er evident op gericht zijn marktinstellingen in het oosten te versterken en met kracht aan te dringen op wederkerigheid wat de toegang tot goederen- en financiële markten betreft.

F. Pindak

3) *Neue Zürcher Zeitung*, 3-4 april, 1977.

4) *Neue Zürcher Zeitung*, 3-4 april, 1977.

5) F. D. Holzman, *International Trade under Communism*, Londen, 1976. F. D. Holzman, *East-West Trade and Investment Policy Issues*, in US Congress — Joint Economic Committee, *Soviet Economic Prospects for the Seventies*, Washington D.C., 1973.

6) Peter Marsh, *The integration process in Eastern Europe*, 1968 tot 1975, *Journal of Common Market Studies*, 1976, blz. 311-335.

7) Cf. Raymond Vernon, *Apparatchiks and entrepreneurs*, US-Soviet relations, *Foreign Affairs*, januari 1974, blz. 249-262.

De collectieve welvaartsfunctie en de overlegeconomie

DRS. P.E. VISSER*

De term „overlegeconomie” komt in allerlei publikaties meer en meer in zwang. In onderstaand artikel staat de vraag centraal welke betekenis men in de overlegeconomie aan de collectieve welvaartsfunctie kan toekennen. Hiertoe worden verschillende betekenissen van het begrip collectieve welvaartsfunctie onderscheiden en tevens een gestileerd beeld gegeven van drie verschillende beleidsmodellen. De schrijver komt tot de conclusie dat in de overlegeconomie, in tegenstelling tot de andere modellen, de begrippen collectieve welvaart en collectieve welvaartsfunctie ontdaan zijn van enige concrete inhoud.

Inleiding

Het begrip overlegeconomie is niet nieuw 1). In Nederland komt het de laatste tijd in toenemende mate in de belangstelling, mede onder invloed van de publikaties van Albada 2), Van den Doel 3) en de discussie rond de geleide loonpolitiek 4). Men wil hiermee een economische orde aanduiden die wordt gekenmerkt door het feit dat de besluitvorming tot stand komt door het georganiseerde overleg tussen belangengroepen onderling en tussen belangengroepen en de overheid.

In de discussie rond de geleide loonpolitiek wordt de nadruk gelegd op het overleg tussen werkgevers- en werknemersorganisaties en de z.g. „demokratische dwang”, die de overheid al dan niet zou moeten uitoefenen. In het navolgende wil ik ook de nadruk leggen op de druk die de verschillende belangengroepen in de overlegeconomie op de overheid uitoefenen. Zij treden op als pressiegroepen, waarbij zij allerlei deelbelangen voor de eigen groep proberen af te dwingen. Dat zij hierin dikwijls slagen zal nauwelijks door iemand worden ontkend 5).

In dit artikel wordt ervan uitgegaan dat er pressiegroepen zijn waarvan de invloed varieert en dat zij gaarne van deze invloed gebruik maken. Of dit gerechtvaardigd is komt hier niet aan de orde 6). Ik probeer hier na te gaan welke invloed deze situatie heeft op de collectieve welvaart en op het begrip collectieve welvaartsfunctie dat in dit verband wordt aangevend. Aangezien men dit laatste begrip dikwijls in verschillende betekenissen aantreft, worden in de volgende paragraaf enkele van deze betekenissen onderscheiden.

In de derde paragraaf geef ik verschillende opvattingen weer over collectieve welvaart en een gestileerd beeld van het beleidsmodel en het begrip collectieve welvaartsfunctie die daarmee het beste overeenstemmen. Er is gekozen voor een behandeling in drie ongenueanceerde modellen om het gestelde probleem beter tot uiting te laten komen. Dit geeft een beter

inzicht dan een diepgaande, genuanceerde analyse van één model 7).

Het zal blijken dat in de overlegeconomie in tegenstelling tot de andere modellen de begrippen collectieve welvaart en collectieve welvaartsfunctie ontdaan zijn van enige concrete inhoud.

De collectieve welvaartsfunctie

Een individu heeft een bepaald idee over de variabelen die van invloed zijn op zijn eigen welvaart. Dit kan worden geformaliseerd door gebruik te maken van een doelstellingsfunctie, die het verband weergeeft tussen de welvaart van het individu i en de doelstellingsvariabelen die daarop betrekking hebben. Deze functie is b.v. van de vorm $w_i = w_i(x_1^i, x_2^i, x_3^i, \dots, x_n^i)$. Hierin stellen $x_j^i, j = 1 \dots n$ de waarden van alle mogelijke variabelen voor die het individu i van belang acht voor zijn welvaart: b.v. de hoeveelheden van beschikbare goederen, zijn arbeidsinspanning, maar ook het weer, het politiek regime, enz.

Op dezelfde manier kan men ook een doelstellingsfunctie definiëren die volgens het individu i weergeeft hoe de collectieve welvaart afhankelijk is van een aantal variabelen, b.v.: $W_i = W_i(X_1, X_2, X_3, \dots, X_n)$. Het is gebruikelijk hier als doelstellingsvariabelen doeleinden van de economische poli-

* De auteur is wetenschappelijk hoofdmedewerker bij de vakgroep Economie aan de Subfaculteit der Algemene Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Hij dankt Drs. G. Meijer voor zijn waardevolle opmerkingen.

1) De verwante term „économie concertée” zou in 1945 voor het eerst door Jean Monnet zijn gebruikt. Zie J. Geluck, *Overlegeconomie*, Antwerpen, 1968, blz. 12.

2) W. Albada, Een nieuwe plaats voor de onderneming, *ESB*, 21/28 december 1977, en W. Albada en P. J. Vos, De overlegstructuur in de economische orde, *Preadviezen van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde 1977, Economische orde*, Leiden, 1977.

3) Van den Doel gebruikt de term „overlegdemocratie” (gekenmerkt door vrijwilligheid en vrijblijvendheid), zie *Democratie en welvaarts-theorie*, 2e ed., Alphen aan den Rijn, 1978, blz. 65 e.v., en De economische orde: wensdroom en werkelijkheid, *ESB*, 18 januari 1978.

4) J. W. de Beus, De onafwendbaarheid van een geleide loonpolitiek (I) en (II), *ESB*, 8 en 15 februari 1978, en de daar besproken literatuur.

5) Hierover J. J. Vis, Parlementaire pretenties, praktijken en problemen, in H. Daalder (red.), *Parlement en politieke besluitvorming in Nederland*, Alphen aan den Rijn, 1975, blz. 38.

6) Wel b.v. bij W. Albada en P. J. Vos, art. cit., blz. 53.

7) In dezelfde zin: E. L. Berg, *Decentralisatie in drievoud*, oratie, 's-Gravenhage, 1975, blz. 3.

tiek op te nemen, b.v. volledige werkgelegenheid, economische groei, stabiel prijsniveau, enz., naast eventueel andere niet economisch-politieke doeleinden. Deze functie stelt als het ware de persoonlijke visie van het individu voor op de manier waarop de collectieve welvaart het best wordt gediend 8). Dit is m.a.w. zijn collectieve welvaartsfunctie („social welfare function“).

Hieruit volgt dat men in deze betekenis in principe evenveel van dergelijke collectieve welvaartsfuncties kan onderscheiden als er burgers in de samenleving zijn. Hiertegen is natuurlijk geen enkel bezwaar, maar het begrip wordt minder nuttig wanneer men het zo voor andere doeleinden wil gaan gebruiken. Twee van deze doeleinden bespreek ik hieronder.

Allereerst is het zo, dat wanneer er evenveel collectieve welvaartsfuncties zijn als burgers in de samenleving, men moeilijk hierop een theorie van de economische politiek kan bouwen. Vandaar dat Tinbergen bij het uitwerken van zijn theorie uitging van „the policy-maker's welfare function“ 9). In deze betekenis is de collectieve welvaartsfunctie dus de doelstellingsfunctie van de overheid. In het extreme geval dat de macht geconcentreerd is in één persoon valt de collectieve welvaartsfunctie dus samen met zijn doelstellingsfunctie.

Het spreekt vanzelf dat tegen een dergelijke opvatting van de collectieve welvaartsfunctie talrijke bezwaren kunnen worden geopperd 10). De doelstellingsfunctie als uitdrukking van de wil van god, superman of een dictator 11) is tevens ook de collectieve welvaartsfunctie van de samenleving. Nu is dit een standpunt waar men, althans in een democratische maatschappij-opvatting, geen genoegen mee zal nemen. De vraag wordt dan gesteld, welke de binnen die samenleving „geldende“ collectieve welvaartsfunctie is 12). De belangstelling verschuift hierdoor naar de wijze waarop deze „geldende“ functie wordt bepaald, of m.a.w. naar de maatschappelijke besluitvorming. Men gaat op zoek naar een aanvaardbare methode om, uitgaande van individuele voorkeuren, maatschappelijke voorkeuren vast te stellen. Zoals men weet is hieraan vooral de naam van Arrow 13) verbonden.

Nu heeft Arrow het begrip collectieve welvaartsfunctie („social welfare function“) in twee verschillende betekenissen gebruikt, en dit heeft menige verwarring veroorzaakt. Enerzijds gebruikt hij het in de betekenis die wij er hierboven aan hebben gegeven, namelijk als maatschappelijke doelstellingsfunctie, anderzijds in de betekenis van een aanvaardbare maatschappelijke besluitvormingsprocedure om tot bepaling van deze doelstellingsfunctie te komen. Deze tweede betekenis behoeft enige toelichting. Arrow gaat in zijn werk op zoek naar een manier om de verschillende meningen en waardeoordelen, in één woord, de preferenties van de verschillende individuen, te aggregeren tot een collectieve welvaartsfunctie die is gebaseerd op deze preferenties. Hij formuleert een aantal voorwaarden, waaraan volgens hem een aanvaardbare methode moet voldoen, en komt na een bewijsvoering op basis van formele logica tot de conclusie dat deze aanvaardbare methode niet bestaat. Hieruit mag men niet de conclusie trekken dat een collectieve welvaartsfunctie niet mogelijk zou zijn. Arrows conclusie betekent slechts dat er geen besluitvormingsprocedure bestaat die aan zijn voorwaarden voldoet om tot bepaling van een collectieve welvaartsfunctie te komen.

Resumerend kunnen we stellen dat het begrip collectieve welvaartsfunctie in drie verschillende betekenissen kan worden gebruikt 14).

1. In de zin van de doelstellingsfunctie t.a.v. de collectieve welvaart van om het even welk individu, op basis waarvan hij commentaar kan leveren en aanbevelingen kan doen („comment-maker's function“).

2. Als de doelstellingsfunctie op basis waarvan de machthebber(s) de beslissingen nemen („policy-maker's function“).

3. Om de maatschappelijke besluitvormingsprocedure aan te duiden. Voor deze laatste betekenis heeft Samuelson de mijns inziens typerende uitdrukking „Arrow Constitutional Voting-Machine Function“ (ACV-MF) bedacht 15).

Collectieve welvaart, collectieve welvaartsfunctie en overleg-economie

Hieronder zal ik verschillende opvattingen over collectieve welvaart onderscheiden, met telkens een beleidsmodel en een visie op de collectieve welvaartsfunctie die daarmee het beste overeenstemmen. Omgekeerd impliceert een bepaalde wijze van regeren tevens een bepaalde visie op de collectieve welvaart. Uiteraard betreft het hier een gestileerde voorstelling.

In de welvaartstheorie is het gebruikelijk de collectieve welvaart op een of andere manier als afhankelijk te zien van de welvaart van de individuen: $W = W(w_1, w_2, w_3, \dots, w_n)$. Deze welvaartsopvatting, gesteund op de soevereiniteit der individuele voorkeuren, en door Hennisman de individualistische welvaartsopvatting genoemd 16), kent een aantal varianten. Steeds wordt echter de collectieve welvaart als afhankelijk van de welvaart van de afzonderlijke individuen beschouwd.

Held 17) wijst erop, dat een individualistische opvatting reeds te vinden is in de werken van politieke filosofen als Hobbes, Hume, Bentham en Rousseau. Zij heeft de manieren waarop deze auteurs de verschillende voorkeuren met elkaar in overeenstemming brengen in twee categorieën onderverdeeld. Deze overeenkomst wordt bereikt door overwicht (Hobbes, Hume, Bentham), of door gemeenschappelijk belang en „volonté générale“ (Rousseau).

Het beleidsmodel dat bij deze individualistische welvaartsopvatting aansluit is een systeem dat toelaat de voorkeuren van de burgers in de samenleving te peilen en deze voorkeuren om te zetten in een politiek die de grootst mogelijke steun en goedkeuring geniet. Een schematische voorstelling hiervan is gegeven in het bovenste gedeelte van de figuur 18). Het initiatief gaat uit van het publiek, de kunst van het regeren bestaat erin de preferenties van de individuen in te schatten en hieraan zo nauwkeurig mogelijk te voldoen. Hiertoe dienen opiniepeilingen, geregeld te organiseren verkiezingen en het eventueel houden van referendums.

Het centrale probleem is hier het bepalen van de „geldende“ collectieve welvaartsfunctie van de samenleving. Het komt er dus voor de overheid op aan, de maatschappelijke doelstellingsfunctie te determineren op basis van een aanvaardbare procedure om individuele voorkeuren te aggregeren. De overheid wordt dus beschouwd als min of meer neutraal, het

8) Men kan deze functie voor een individu ook daadwerkelijk proberen te bepalen. Voor een poging hiertoe volgens de z.g. interview-methode van R. Frisch, zie L. van der Geest, Het vastleggen van economisch-politieke oordelen in een doelstellingsfunctie, *ESB*, 12 oktober 1977.

9) J. Tinbergen, *Economic policy: principles and design*, Amsterdam, 1956, blz. 14-15.

10) Terloops zij opgemerkt dat Tinbergen zich van deze bezwaren terdege bewust was: „... no doubt, this has to be a temporary attitude only“, t.a.p., blz. 15.

11) D.M. Winch, *Analytical welfare economics*, Harmondsworth, 1971, blz. 175.

12) Zie b.v. R.J. in 't Veld, *Meerderheidsstelsel en welvaartstheorie*, Leiden, 1975, blz. 7.

13) K.J. Arrow, *Social choice and individual values*, 2e ed., New Haven, 1963.

14) In dezelfde zin: S.K. Nath, *A reappraisal of welfare economics*, London, 1969, blz. 137.

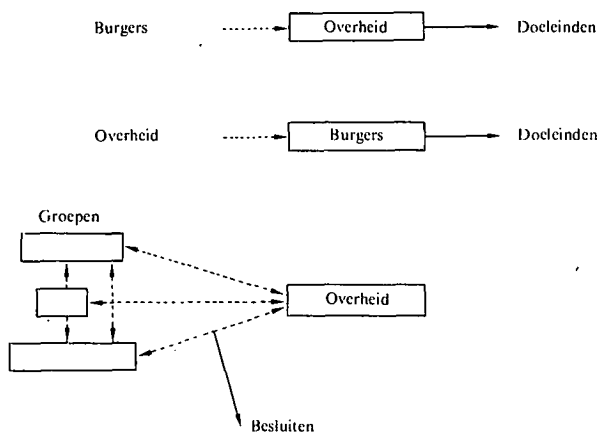
15) P.A. Samuelson, Reaffirming the existence of „reasonable“ Bergson-Samuelson social welfare functions, *Economica*, februari 1977, blz. 82.

16) P. Hennisman, Doeleinden en criteria der economische politiek, in J.E. Andriessen en M.A.G. van Meerhaeghe (red.), *Theorie van de economische politiek*, Leiden, 1962, blz. 57; herdrukt in *Welvaartstheorie en economische politiek* (red. J. van den Doel en A. Heertje), Alphen aan den Rijn, 1977.

17) V. Held, *The public interest and individual interests*, New York, 1970, blz. 49 e.v.

18) Geïnspireerd door R. Rose, Models of governing, *Comparative politics*, 1973, nr. 4, blz. 467.

Figuur. Drie beleidsmodellen

probleem bestaat er in haar de „goede” informatie te verschaffen. Hier is m.a.w. de Arrow-problematiek aan de orde 19).

Hiertegenover staat de opvatting dat de collectieve welvaart moet worden gezien als een universeel en organisch concept dat meer omvat dan de individuele welvaartsposities, en in termen waarvan deze laatste zelfs geëvalueerd moeten worden. De welvaart van de gemeenschap kan in deze holistische visie nimmer worden gereduceerd tot een verzameling van individuele welvaartsposities. Conflicten tussen deze individuele welvaartsposities of conflicten met de collectieve welvaart zijn zelfs niet te rechtvaardigen 20). Deze opvatting is terug te vinden in de Hegeliaanse staatstheorieën; de overheid is de draagster van de collectieve welvaart en bepaalt haar voorwaarden. Hoewel dit gewoonlijk met Hegel in verband wordt gebracht, is er onder meer door Popper 21) op gewezen dat deze conceptie teruggaat op het werk van Plato en Aristoteles.

Aan deze opvatting van de collectieve welvaart beantwoordt het autoritaire beleidsmodel. In tegenstelling tot de voorgaande visie bestaat de kunst van het regeren niet in het anticiperen en aggregeren van de individuele voorkeuren, maar in het doorzien en formuleren van wat het algemeen belang bevordert. De overheid bepaalt autonoom de inhoud van de collectieve welvaart (middelste deel van de figuur). De collectieve welvaartsfunctie is hier de „policy-maker's function”.

In tegenstelling tot de twee vorige modellen wordt de overlegeconomie gekenmerkt door het georganiseerde overleg tussen belangengroepen onderling en tussen belangengroepen en de overheid. Een schematische voorstelling wordt gegeven in het onderste gedeelte van de figuur. Hoewel hierbij vooral wordt gedacht aan werkgevers- en werknemersorganisaties — althans in de sociaal-economische sector — moet ook rekening worden gehouden met tal van andere groepen. Men denke slechts aan middenstandsorganisaties, landbouwersverenigingen, organisaties van vrije beroepen, milieugroeperingen, e.d.

Hoewel men in dit verband gewoonlijk de benamingen belangengroep en pressiegroep door elkaar gebruikt, is in principe wel een onderscheid tussen beide mogelijk. Een belangengroep verdedigt de gemeenschappelijke belangen van zijn leden. Deze groep wordt een pressiegroep wanneer men ook eisen gaat formuleren ten opzichte van de overheid 22). In deze zin heeft de vakvereniging zich reeds lang mede ontwikkeld van belangengroep (eisen t.o.v. de werkgevers) tot pressiegroep (eisen t.o.v. de overheid). Het onderscheid is echter niet steeds mogelijk en ik gebruik hier ook beide als synoniemen.

In beschouwingen over de overlegeconomie wordt gewoonlijk vooral de nadruk gelegd op het georganiseerde overleg. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat dit slechts één van de middelen is die pressiegroepen ter beschikking staan om hun doeleinden te bereiken. Men denke slechts aan

stakingen, het blokkeren van wegen door b.v. landbouwersorganisaties, massale brievencampagnes, en het weigeren belasting te betalen 23). Ook bestaan meer indirecte technieken als het beïnvloeden van de openbare mening door de pers, het benaderen van kamerleden, van ambtenaren, enz. Verder is het in Nederland niet ongewoon dat (in)formateurs reeds tijdens de periode van de kabinetsformatie in contact treden met vertegenwoordigers van het georganiseerde bedrijfsleven.

Wat de beïnvloeding van de overheid betreft, zijn vooral ook de verschillende raden, commissies en adviesorganen waarin vertegenwoordigers van pressiegroepen zitting hebben 24) van belang. Het spreekt vanzelf dat dit netwerk met zijn vele vertakkingen erop wijst, dat de verschillende belangengroepen over invloed beschikken, maar dat het heel moeilijk, zo niet onmogelijk is deze invloed precies te meten. Dit leidt soms tot een gevoel van onbehagen, dat dan tot uitdrukking komt in het gebruik van omschrijvingen als de „vijfde macht”, of het wijzen op de „ijzeren ring” 25) rond de regering en het parlement.

De maatschappelijke besluitvorming zoals die in het hierboven geschetste beeld naar voren komt is totaal anders dan in de voorgaande modellen. Het gaat niet meer om het weloverwogen formuleren van doeleinden, het rangschikken van alternatieven en het zoeken van benodigde middelen. Integendeel, de besluitvorming is hier een dynamisch proces, waarin de overheid grotendeels optreedt als bemiddelaar, soms als scheidsrechter, en soms als deelnemende partij. De vooruitgang heeft plaats met kleine stapjes, het geheel is een proces van „trial and error”. De besluitvorming wordt gekenmerkt door wat Braybrooke en Lindblom „disjointed incrementalism” hebben genoemd 26).

Terwijl het in de voorgaande modellen in principe mogelijk was de inhoud van de collectieve welvaart te bepalen, is dit hier niet meer het geval. Het beleid van de overheid komt erop neer toe te geven aan deelbelangen. Dit wordt in de hand gewerkt door het feit dat de betrokken groepen dikwijls sterk gemotiveerd zijn, terwijl de meerderheid van de bevolking tamelijk onverschillig tegenover elk probleem afzonderlijk staat. Men krijgt aldus een overheidsbeleid dat grotendeels bestaat uit een aaneenschakeling van voordelen voor kleine groepen ten koste van iedereen 27).

Een uitstekende illustratie van het hierboven beschreven proces vormt de huidige toename van het protectionisme in de wereld. De druk om meer protectionistische maatregelen wordt uitgeoefend door goed georganiseerde groepen die daar een groot direct belang bij hebben. Degenen die er nadeel van ondervinden zijn meestal niet georganiseerd 28) en worden door elke afzonderlijke maatregel vaak niet zo direct geraakt.

In de overlegeconomie is er dus geen sprake van enige

19) Zeer duidelijk b.v. in K.J. Arrow, Values and collective decision-making, in P. Laslett en W.G. Runciman (red.), *Philosophy, politics and society*, Oxford, 1967, blz. 225; herdrukt in E.S. Phelps (red.), *Economic justice*, Harmondsworth, 1973.

20) V. Held, op. cit., blz. 136.

21) K.R. Popper, *The open society and its enemies*, Deel II, 5e ed., London, 1966, blz. 27 e.v.

22) Y. Nuyens, *Pressiegroepen in België*, Leuven, 1965, blz. 39 e.v., en de daar besproken literatuur.

23) Dit laatste middel lijkt misschien hypothetisch, maar het werd met succes toegepast door de bekende Poujade-beweging in Frankrijk (1955). Zie S. Hoffman, *Le mouvement Poujade*, Parijs, 1956.

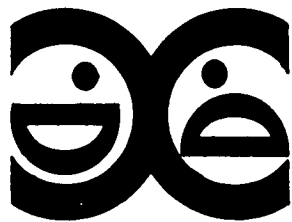
24) Onlangs werden hierover door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid enige rapporten opgesteld. Zie W. Albeda en P.J. Vos, art. cit., blz. 52, noot 7.

25) J.Th.J. van den Berg en H.A.A. Molleman, *Crisis in de Nederlandse politiek*, Alphen aan den Rijn, 1974, blz. 38; geciteerd in E.L. Berg, Wanneer bepaalt het parlement nu eigenlijk het overheidsbeleid?, *Bestuurswetenschappen*, 1977, nr. 4, blz. 231.

26) D. Braybrooke en C. E. Lindblom, *A strategy of decision*, London, 1963, blz. 71 e.v.

27) Hierover H. Daudt, De politieke toekomst van de verzorgingsstaat, *Beleid en Maatschappij*, 1976, nr. 7, en de daar besproken literatuur.

28) E.F. Limburg, Duivels réveil, *ESB*, 1 februari 1978, blz. 118.

De arbeidsplaatsenovereenkomst; een tussenbalans

DRS. L. FAASE

Nu „het jaar van de apo” zowat halverwege is, zijn de resultaten van de belangrijkste cao-onderhandelingen wel bekend. Dat betekent dat de meeste werknemers nu kunnen uitrekenen wat zij er met terugwerkende kracht vanaf 1 januari, beter op zijn geworden. Al te veel is dat niet. De conclusie moet dan ook luiden dat de meeste Nederlandse werknemers op de nullijn zijn gezet. Het huidige systeem van automatische prijscompensatie is echter gehandhaafd, met een minimum van rond de f. 225 per procent prijsstijging. Ook is het hogere BTW-tarief gecompenseerd en wel met een $1/2$ %, veelal betaalbaar per 1 juli. Dit laatste punt leverde hier en daar nog wat tegenstand op van de werkgevers. Dat is niet onbegrijpelijk, omdat het geschoonde indexcijfer hen juist had verlost van de compensatie van dergelijke „oneigenlijke” elementen die nu via een achterdeur weer zijn ingebracht. Voorts zij ter zijde opgemerkt dat nagenoeg nergens is onderhandeld over een maximum in de prijscompensatie. De nivelleringsgedachte is geruisloos uit de onderhandelingen verdwenen en geheel en al overgelaten aan wat de overheid in de sfeer van de sociale voorzieningen (kinderbijslag!), op dit punt aan inkomensbeleid wenst te voeren.

Dat het toch moeizaam onderhandelen is geweest, moet voor het grootste gedeelte worden verklaard uit de vakbondswens een apo af te sluiten. Het jaar 1978 kan dus met recht het jaar van de apo worden genoemd, al weet intussen niemand meer precies wat een apo eigenlijk is. Ook niet de onderhandelaars zelf die van niet geheel ontevreden tot redelijk tevreden de principe-akkoorden met de achterban bespraken, waarschijnlijk onder het motto dat over een half jaar de eerste verkennende besprekingen voor 1979 alweer gestart zullen zijn.

Voor het zover is zal er echter binnen de vakbeweging nog duchtig overleg moeten worden gepleegd. Dat de werkgelegenheidsproblematiek in de komende jaren de onderhandelingen zullen blijven overschaduwen leidt geen twijfel. De vraag is alleen in welke mate de vakbeweging inhoudelijk en organisatorisch met werkbare oplossingen kan komen.

De aanleiding tot de apo

Het is niet nodig om de geschiedenis van de vakbeweging overhoop te halen om in te zien dat de vakbeweging in de laatste jaren een strategie moest ontwik-

kelen om stabiele werkgelegenheid in het belangenbehartigingspakket op te nemen. Op de loonmarkt was weinig eer te behalen en op de arbeidsmarkt werd men ingeschakeld om problemen bij individueel en vooral collectief ontslag op te lossen. De vakbeweging mocht dan een bijdrage leveren aan het sociale plan: de afvloeiingsregelingen moesten dienen om de sociale gevolgen zo goed mogelijk op te lossen. FME-voorzitter Prins wijst erop dat er ten aanzien van collectieve ontslagen al een groot aantal jaren voorzieningen gelden (in cao en wet), die waarborgen dat over de noodzaak van collectieve ontslagen uitgebreid met vakverenigingen en overheid overleg wordt gepleegd¹⁾. Dat het creëren van die voorzieningen de vakbeweging moeite genoeg heeft gekost is men intussen graag vergeten.

Wat echter de vakbeweging buitengewoon dwars moet zitten is dat een deel van de arbeidsplaatsenvernietiging, door natuurlijk verloop, zonder enige invloed van buitenaf kan plaatsvinden. En Teu-

1) A. Prins, APO, slechts een koortsbestrijder, *SMO-berichten*, februari 1978.

aanvaardbare aggregatieprocedure van individuele voorkeuren, noch van een autoritaire vaststelling van de doeleinden van de samenleving. Het begrip collectieve welvaart verliest aldus elke concrete inhoud. Ook de collectieve welvaartsfunctie als maatschappelijke doelstellingsfunctie wordt een totaal leeg begrip. Het is zelfs niet duidelijk of men er nog enige betekenis aan kan hechten²⁹⁾.

Slot

Hierboven werd een gestileerde voorstelling gegeven van drie verschillende beleidsmodellen. Het betreft uiteraard een ruw onderscheid, en men kan heel goed de modellen verder nuanceren of er meer onderscheiden³⁰⁾. Bovendien zijn de verschillende modellen op afzonderlijke sectoren van de economie toepasbaar³¹⁾.

Het blijkt uit het voorgaande dat in de overlegeconomie de begrippen collectieve welvaart en collectieve welvaartsfunc-

tie totaal zonder inhoud zijn. De overlegeconomie houdt dus niet alleen, in de woorden van Albeda en Vos, een verzwakking of het faillissement in van de theorie van de „volonté générale”³²⁾. De betekenis ervan gaat verder. De overlegeconomie gaat gepaard met het definitieve einde van enige bepaaldheid of enige concrete inhoud voor de begrippen collectieve welvaart en collectieve welvaartsfunctie.

P.E. Visser

29) Behalve in de eerste betekenis die we hebben onderscheiden („comment-maker's function”). Zolang er ten minste nog één individu in de samenleving is, kan men in deze betekenis nog steeds een collectieve welvaartsfunctie bepalen. We zijn hier echter ver van het begrip maatschappelijke doelstellingsfunctie.

30) Zie b.v. R. Rose, art. cit., blz. 466 e.v.

31) Voor Engeland b.v., B. Stafford, The policy techniques of welfare economics in the context of theories of governing, in A.J. Culyer (red.), *Economic policies and social goals. Aspects of public choice*, London, 1974, blz. 31-35.

32) W. Albeda en P.J. Vos, art. cit., blz. 53.

lings 2) heeft t.a.v. Philips overtuigend aangetoond dat dit verloop, minder natuurlijk als het schijnt, een manipuleerbare factor is geworden. Ook bleek bij de Enka-bezetting dat behoud van werkgelegenheid een belangrijk actiepoint was, waarop werknemers te mobiliseren waren en dat onder druk van deze acties herstructureringsplannen konden worden gewijzigd.

Afspraken vooraf zijn echter verre te verkiezen boven de acties achteraf. De apo is derhalve een logisch instrument in de vakbewegingsstrategie, omdat zij de werkgelegenheid gedurende de contractperiode garandeert, tenzij partijen anders overeenkomen. Daarmee komt een belangrijk deel van de bewijslast op de schouders van de werkgevers te liggen.

Het is onzin om te beweren dat daarmee de flexibiliteit uit het systeem zou verdwijnen. Dat veronderstelt of een buitengewoon rigide opstelling van de vakbeweging of een onvermogen van de vakbeweging of een onvermogen van de bedrijfsleiding om haar beleid in deze aannemelijk te maken. Het is ook hier weer merkwaardig te zien hoe werkgevers de vakbeweging vanuit een „conflictmodel“-achtige optie tegemoet treden.

De inhoud van de apo's

Intussen moet men zich afvragen wat de vakbeweging zelf verwacht heeft van de nu afgesloten onderhandelingen. Voor zover bekend waren de uitgangspunten zeer gedetailleerd en hingen zij dicht aan tegen de voorstellen die de FNV-vertegenwoordiging had laten opnemen in het winst-werk-rapport van de Stichting van de Arbeid. Toch was van meet af aan duidelijk dat het hier ging om een meerjarenbeleid waarvoor in 1978 de eerste steen zou moeten worden gelegd 3). De uiterst globale uitkomsten van de onderhandelingen behoeven dus niet tot grote droefenis te stemmen. De vraag kan echter worden gesteld of de effecten niet wat groter hadden kunnen zijn.

In de eerste plaats is in enkele grote bedrijfstakken te weinig concreet op prioriteiten gewerkt; waarschijnlijk heeft men het van de onderhandelingen zelf laten afhangen welke elementen zich als het ware als haalbaar zouden aandienen. Daardoor is men echter verstrikt geraakt in globale uitspraken, gemeenplaatsen die veelal verwant zijn aan eerder in de cao geregelde inspraakformules.

In de tweede plaats is het de vraag of de achterban sterk betrokken was bij de apo-gedachte. Weliswaar mag worden aangenomen dat de werkgelegenheidssituatie door de meeste werknemers als problematisch wordt ervaren. De overheid put zich echter veelal uit de oplossing ervan te schetsen in termen van (overheids)bezuinigingen, met name in de z.g. overdrachtsuitgaven. Het spookbeeld van de 300.000 werklozen is weer

van stal gehaald met als neveneffect dat het fatalisme bij de werknemers weer wordt aangewakkerd. Kennelijk heeft hun loonoffer tot nu toe weinig uitgehaald. Saneringen zoals b.v. in de scheepsbouw kunnen dan gemakkelijk een slijtzwam in de vakbeweging vormen (IJmond versus Rijnmond), omdat werkgelegenheids garanties slechts beperkt kunnen worden gegeven. De vakbeweging zal hier de nodige moeite hebben om de solidariteit onder de leden te behouden en duidelijk te maken dat ook vanuit de werksituatie invloed op het niveau van de werkgelegenheid kan worden uitgeoefend. Het overleg met de achterban zou immers geschematiseerde beleidsuitgangspunten moeten opleveren.

Een dergelijk uitgangspunt is b.v. de verplichte compensatie van overwerk door vrije tijd, een punt waarvoor ook de Europese Commissie zich sterk maakt. Op bedrijfstakniveau is echter van dergelijke concrete punten nagenoeg niets terechtgekomen. In de metaal b.v. is afgesproken dat overwerk alleen wordt gecompenseerd met extra vrije tijd indien

---

**Deze rubriek wordt verzorgd door de
afdeling Sociaal Economisch Beleid
van de Erasmus Universiteit
Rotterdam**

---

de bedrijfssituatie dit mogelijk maakt. Op ondernemingsniveau bleek het evenwel gemakkelijker één belangrijke prioriteit te formuleren en in de onderhandelingen mee te nemen. De eis om de vierploegendiensten in het volcontinuë systeem om te zetten in een vijfploegen systeem, kon echter ook hier niet worden geëffectueerd. Kennelijk is de onderhandelingsmarge te gering geweest, b.v. in de mate waarin de continue-toeslag zou moeten worden afgebroken. Op zich zelf is echter verbetering van de arbeidstijden van continuëwerkers dringend noodzakelijk: een sociale eis van de eerste orde met een opmerkelijke winst in werkgelegenheid.

Dit brengt ons bij een derde kanttekening. Hoogovens en de grootmetaal, vanouds de voortrekkers in de onderhandelingsronden, bleken hiertoe nu slecht gekozen. Wat betreft Hoogovens is kennelijk te veel verwacht van de bijdrage van de overheid. Al eerder was onder het bewind van De Gaay Fortman duidelijk geworden dat de overheid er weinig voor voelde het vijfploegensysteem te stimuleren bij overheidsbedrijven. De steunmaatregelen van de huidige regering mogen dan ook geen structureel kostenverhogend effect op lange termijn hebben. Eventuele overheidssteun voor Hoogovens (het kabinet besloot na veel geharrewar f. 15 mln. beschikbaar te stellen) impliceert al snel dat andere bedrijven de kosten ook niet uit eigen zak

willen betalen, ongeacht de vraag of daar wel voldoende ruimte voor aanwezig is. De voortrekkersrol van Hoogovens slaat daarbij om in het tegendeel. Ook Shell weigerde één stap te doen in de richting van een vijfploegensysteem. Het „speerpuntenbeleid“ van de vakbeweging dient dus omgebogen te worden. Daarbij lijkt het van belang in de toekomst te letten op wat in de tertiaire sector, met name het bankbedrijf, mogelijk is. Hier is op verschillende punten een zeer redelijk onderhandelingsresultaat uit de bus gekomen.

Over de inhoud van de afgesloten apo's kunnen we verder kort zijn: veelal is afgesproken dat de werkgevers één of tweemaal per jaar met de vakbonden zullen overleggen over de werkgelegenheidssituatie in hun branche of bedrijf. De meest concrete afspraken zijn gemaakt in ondernemings-cao's, zoals bij Ahold, waar de vakbeweging zal worden betrokken bij investeringsplannen en waar een actief beleid zal worden gevoerd om kwetsbare groepen, meer dan voorheen, in het arbeidsproces in te schakelen. Typend is ook dat in de apo van de Unilever Vleesgroep Nederland de werkgelegenheid voor 2.600 man tot 1981 is gegarandeerd. Dat betekent overigens wel dat hier eerst nog 1.800 arbeidsplaatsen dienen te verdwijnen: de huidige bezetting is 4.400 man.

Interessant is de ontwikkeling in de bouwsector. In de bouw-, de schilders-, en de stucadoors-cao zijn niet alleen allerlei bepalingen opgenomen over het werkgelegenheidsoverleg; men heeft zich ook het hoofd gebroken over het niveau waarop dit overleg zou moeten plaatshebben. Voorop staat dat met name de invulling van de apo's vooral een zaak is van de werknemers in de bedrijven. Bijzonder probleem is dan het organisatorisch kader waarbinnen het overleg zal plaatsvinden. De koud-watervrees van de ondernemers voor de bedrijfscontactgroepen van de vakbeweging (in de bouw overigens een handjevol), heeft ertoe geleid dat voor dit overleg de ondernemingsraad is aangewezen met de gelijktijdige vaststelling dat in de kleine onderneming gelijksoortige overlegcommissies in het leven moeten worden geroepen. Dat betekent niet minder dan dat in zo'n 15.000 ondernemingen dit jaar werknemers bij het beleid zullen worden betrokken. Voor de werkgevers een pil die moest worden geslikt om de vakbeweging buiten het bedrijf te houden, voor de werknemers een stapje in de richting van meer medezeggenschap, wat in deze be-

---

2) Ad Teulings. *Philips, geschiedenis en praktijk van een wereldconcern*. Amsterdam, 1976.

3) Judith van Kranendonk. *Onderste stenen meerjarenbeleid, SMO-berichten*, februari 1978. Zie ook: Wim Kok: *Voor 1985 geen vaste vorm APO's, NRC Handelsblad*, 5 april 1978.

drijfstak altijd een moeilijk punt is geweest. De FNV-bond moet zich troosten met de gedachte dat dit jaar de bedrijfscontactleden bij het overleg worden betrokken, zolang de commissies nog niet zijn ingesteld. Deze ontwikkeling in de bouwonderhandelingen maken duidelijk waar de achillespees van de apo schuilt: in de organisatie van de vakbeweging op de arbeidsplaats.

De apo-overlegstructuur

De bouw-apo is er dus een voorbeeld van hoe (in alle vaagheid) het principe is geaccepteerd dat binnen een bedrijfstak-overeenkomst de ondernemingsraden, dan wel in kleine bedrijven de overlegcommissies, de werkgelegenheidsaspecten met de directies ter discussie gaan stellen. Op zich betekent dat niet dat niet ook op bedrijfstakniveau afspraken kunnen worden gemaakt. Daar zal zeker nog behoefte aan bestaan.

De nu in cao's opgenomen bepalingen m.b.t. collectief ontslag en fusies hebben een weinig preventieve werking. Bovendien kunnen scholingsvraagstukken of herstructureringsproblemen, waarbij verschillende bedrijven zijn betrokken, centraal overleg niet ontberen, ook niet omdat op dit niveau de overheid een belangrijke gesprekspartner zal zijn.

Het is verleidelijk om de totale werkgelegenheidsproblematiek te rekenen tot de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de overheid en de sociale partners per sector en daarbij zowel de zorg voor adequate

beroepsopleiding als voor het totale proces van in- en uitreding en sectorale mobiliteit te betrekken. Het institutionele „framework” dat hiervoor nodig zou zijn wordt door Albeda en Vos 4) geschetst binnen de conceptie van een overlegeconomie. Dit impliceert echter wel dat een min of meer stringente beheersing van de externe arbeidsmarkt (en dus van werknemersgedrag) haar implicaties zal moeten hebben voor de interne arbeidsmarkt en de arbeidsomstandigheden. Daarbij wordt terecht bij de vakbeweging iedere vorm van publiekrechtelijke ordening afgewezen. Terecht, omdat de vakbeweging binnen een overlegeconomie vooral voor een onderhandelingsmodel opteert, waarbij men de handen vrij dient te houden om waar nodig eventueel met het stakingswapen conflicten op te lossen. Het door Albeda en Vos geschetste model van de overlegeconomie impliceert ook dat binnen een gegeven raamwerk decentralisatie van besluitvorming plaatsvindt. Daarbij komt in principe het totale ondernemingsbeleid aan de orde. Zo kan men zich b.v. voorstellen dat in de WIR naast een stelsel van investeringstoelagen aanwijzingen hadden kunnen worden opgenomen m.b.t. de structuur van het overleg met de vakbeweging over de voorgenomen investeringen. Ook wat dit betreft valt een duidelijke relatie met de apo te leggen. De overlegeconomie dient de grenzen te trekken waarbinnen de markt-economie tot een georiënteerde economie kan worden omgebogen. Ook in sociaal opzicht. De recente apo-onder-

handelingen hebben echter op onvoldoende wijze dat raamwerk gecreëerd zodat het decentrale overleg op ondernemingsniveau nog weinig handen en voeten heeft om op te staan, ofwel: niet duidelijk is geworden wat op ondernemingsniveau kan worden ingevuld, op welke wijze dat zou moeten gebeuren en door wie.

De laatste vraag raakt aan de ideologische tegenstelling tussen de FNV- en CNV-bonden. Huiskamp 5) heeft voor de Britse situatie op overtuigende wijze het belang aangetoond van een hechte werkplaatsorganisatie, omdat daardoor de inrichting van het productieproces binnen de invloedssfeer van de arbeiders komt. Binnen de visie van de FNV dient die werkplaatsorganisatie de bedrijfsleden-groep van de bond te zijn. Het CNV opteert zowel om ideologische redenen als om praktische redenen voor de ondernemingsraad. In het bouwoverleg heeft het CNV-standpunt het op puur praktische gronden gewonnen, met name ook omdat anders de idee van de apo geheel in een structureel vacuüm zou blijven hangen. De nieuwe wet op de ondernemingsraden kan de tegenstellingen tussen CNV en FNV overbruggen; het valt

4) W. Albeda en P.J. Vos, De overlegstructuur in de economische orde, *Economische orde. Preadvies van de Vereniging voor Staatshuishoudkunde*, 1977.

5) M. J. Huiskamp, *Shops stewards and arbeiderszeggenschap*, Alphen aan den Rijn, 1976.

Vacatures

Functie:	Blz.:	Functie:	Blz.:
<i>ESB van 31 mei</i>			
Economist voor de Studiedienst van de Nederlandsche Bank NV te Amsterdam	552	Econoom-literatuuronderzoeker/documentalist voor het Bureau Dokumentatie en Bibliotheek van de Gemeente 's-Gravenhage	IV
Hoofd sector elektriciteit (mnl./vrl.) t.b.v. het Directoraat-Generaal voor de Energievoorziening, Directie Elektriciteit en Kernenergie voor het Ministerie van Economische Zaken	558	<i>ESB van 7 juni</i>	
Wetenschappelijk medewerker (mnl./vrl.) t.b.v. de Hoofdafdeling Coördinatie Economische Statistieken, Afdeling Definities voor het Centraal Bureau voor de Statistiek	558	Organisatie-adviseur (bedrijfskundige) voor het Adviesbureau voor organisatie en ontwikkeling. Ir. C.J.M. Eijsbouts te St. Michielsgestel	584
Wetenschappelijk (hoofd) ambtenaar bij de vakgroep Organisatiekunde van de afdeling der bedrijfskunde van de Technische Hogeschool te Eindhoven	563	Economen (mnl./vrl.) t.b.v. de Inspectie der Rijksfinanciën, Bureau Beleidsanalyse voor het Ministerie van Financien	II
Gewoon docent Ontwikkelingssociologie en Sociologietheorie aan de Faculteit der Sociaal-economische Wetenschappen van de Universiteit van Suriname	563	Piv. hoofd (mnl./vrl.) t.b.v. het Directoraat-generaal voor Arbeidsvoorziening, Centrale Dienst, Hoofdafdeling Bestuurlijke Informatie en Financiële Aangelegenheden voor het Ministerie van Sociale Zaken	II
Econoom (bedrijfseconomische richting) voor de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam	564	Bedrijfseconoom voor het Nederlands Wetenschappelijk Instituut voor Toerisme en Recreatie	II
Economisch doctorandus (bedrijfseconomische richting) voor de PGEM te Arnhem	II	Bedrijfskundige bij de dienstverlenende eenheid Personele Zaken van de T&H te Eindhoven	III
Drs. Economie (bedrijfsuithoudkunde) voor ITT Nederlandsche Standard Electric Mij B.V. te Den Haag	III	Stafmedewerker (econoom) bij het Hoofdbedrijfschap Ambachten te Den Haag	III
		Economen voor de Afdeling Economische Zaken van het AVBB te Den Haag	IV

immers aan te nemen dat de relatie tussen OR-leden en bedrijfsledengroep nauw zal zijn. Dit neemt niet weg dat ook in andere bedrijfstakken een keuze voor een overleg- of zo men wil onderhandelingsstructuur zal moeten worden gemaakt.

Conclusie

Ook in een georiënteerde markteconomie, waarnaar wij kennelijk op weg zijn, kan de overheid niet veel anders doen dan *pogen* richting te geven aan de economische ontwikkeling. Het ter beschikking staande instrumentarium waaraan nog onlangs de WIR is toegevoegd, faalt echter als stuurmechanisme, wanneer er geen consensus bestaat bij de relevante belangengroepen. Die consensus kan voor een deel door de overheid worden afgekocht, maar moet primair tot stand komen door onderhandelingen tussen de organisaties van werkgevers en werknemers. Binnen deze conceptie van de overlegeconomie, waartoe werkgevers maar uiterst schoorvoetend wensen toe te treden (m.n. met betrekking tot de relevante decentralisatie van de besluitvorming naar het niveau van de onderne-

ming) past de apo-conceptie wonderwel. Dan zal echter wel aan een aantal voorwaarden moeten worden voldaan. In de eerste plaats zal decentralisatie van het werkgelegenheidsoverleg in verschillende bedrijfstakken niet alleen nog moeten worden afgedwongen, er moet ook een actieve en goed geïnformeerde basisorganisatie zijn in het bedrijf om de apo in te vullen en de uitvoering te controleren. Decentralisatie van besluitvorming betekent daarnaast ook inhoudelijke differentiatie van de verschillende apo-pakketten. Voor een deel zal dit niet tot al te grote problemen leiden, b.v. niet waar het erom gaat gangbare procedures in het personeelsbeleid, (recruitering, de werking van de interne markt) inzichtelijk te maken en te objectiveren.

Afspraken m.b.t. de werkgelegenheidsstructuur zijn echter afhankelijk van tal van andere factoren, zoals het relatieve aandeel van arbeidskosten, de rendementspositie, overheidssteun, de regionale arbeidsmarktpositie, de exportpositie en de technologische ontwikkeling. Indien de apo dergelijke (meest externe) invloeden zou willen keren, dan zal dat de werkgelegenheid op langere termijn geen goed doen. D.w.z. dat

marktfactoren voor een belangrijk deel de inhoud van de apo blijven bepalen. Het is daarom van belang dat op bedrijfstakniveau sectoraal overleg wordt kortgesloten met ontwikkelingen in het buitenland. Op tal van gebieden, die betrekking hebben op de *verdeling* van werkgelegenheid (participatiegraad van vrouwen, 35-urige werkweek, vervroegde pensionering, 5 weken vakantie) loopt Nederland bepaald niet voorop 6). Voor de vakbeweging betekent dit dat de coördinatieproblemen er niet geringer om zullen worden. Integendeel, er moet rekening mee worden gehouden dat het apo-overleg tot herverdelingsproblemen zal leiden in het cao-overleg. Indien dergelijke herverdelingsproblemen niet worden aangepakt zal de apo niet veel meer kunnen worden dan zij nu lijkt te zijn: een poging om een nieuw recht op informatie te creëren.

Leo Faase

6) European Trade Union Confederation, *ETUC-objectives 1976-1979*, april 1976. Zie ook: Commissie van de EG, permanent comité voor arbeidsmarktvragestukken, *Werkdocument over de herverdeling van de beschikbare arbeid*, Brussel, maart 1978.

Boeken nieuws

Fred Hirsch: Social limits to growth. Harvard University Press, 1976, 208 + X blz.

Vijf jaar lang heeft het schrijven van dit boek de auteur in beslag genomen. En toch komt hij al direct met de waarschuwing aan de lezer, dat „it represents little more than a starting point”. Geen uitgewerkte theorie dus, die nu al tot beleidsimplicaties zou kunnen leiden. Wel een intrigerende sociaal-wetenschappelijke verhandeling over het verschijnsel economische groei, waarbij de aard en de begrenzing van die groei in het middelpunt staan. Duidelijk wijkt hierbij de aanpak van de groeiproblematiek van Hirsch af van de benadering die enkele jaren terug door de Club van Rome is gevolgd. Nu geen beschouwingen over de uitputting en vervuiling van de aarde als gevolg van de ongebreidelde aanmaak van goederen (en diensten), maar een uiteenzetting over de „maatschappelijke grenzen” van de groei.

Hirsch beperkt zijn analyse tot de situatie in landen die tot het rijke deel van de wereld moeten worden gerekend. Hij schetst een voortdurend stijgende interdependentie van nutsfuncties en legt

sterk de nadruk op het feit, dat aan allerlei consumptie- en productie-activiteiten in toenemende mate *externe effecten* zijn verbonden. Soms doet het boek denken aan de „affluent society” van Galbraith, vooral omdat vrijwel uitsluitend de „crowded industrial societies” worden beschreven. In zulke samenlevingen treedt steeds meer de „social congestion” op de voorgrond, „which in turn is a major facet of social scarcity” (blz. 3). Het begrip „maatschappelijke schaarste” vormt de kern van waaruit Hirsch zijn beschouwing start. Dit begrip drukt uit „that the good things of life are restricted not only by physical limitations of producing more of them but also by absorptive limits on their use. Where the social environment has a restricted capacity for extending use without quality deterioration, it imposes social limits to consumption” (blz. 3).

De schrijver wijst erop dat dit „vollopen van de capaciteit” tot grote problemen aanleiding geeft. Met tal van voorbeelden illustreert hij dat de on-

derlinge afhankelijkheid in het consumptieproces al maar groter wordt. En dit leidt volgens Hirsch onherroepelijk tot de gevolgtrekking dat wat ieder van ons afzonderlijk kan bereiken, niet voor allen is weggelegd. Er is hier sprake van een soort „adding-up”-probleem dat nog te weinig wordt onderkend, vooral binnen de groepering van beleidsvormers.

Tegen deze achtergrond tracht Hirsch een economisch antwoord te geven op drie vragen. Allereerst op die van de „paradox of affluence”. Waarom, zo vraagt hij zich af, is het streven naar economische vooruitgang zo'n hoge individuele doelstelling gebleven, terwijl we nu toch wel weten dat we dit niet allemaal kunnen bereiken. Vervolgens komt dan de vraag, waarom we ons zo sterk hebben ingelaten met verdelingsproblemen, ofschoon het duidelijk is dat de meerderheid van het volk slechts zijn levensstandaard kan verhogen door middel van een grotere nationale koek (dit noemt Hirsch de „distribution compulsion”). Ten slotte komt hij uit bij het vraagstuk van „the reluctant collectivism”; in de loop van deze eeuw ziet Hirsch een zich verbredende stroom van collectieve voorzieningen en overheidsingrijpen in het economische leven zich ontwikkelen, terwijl tegelijkertijd op niet-economische terreinen (zoals kunst en sex) een zeer sterke individuele vrijheid van handelen wordt toegestaan. Deze drie problemen, zo stelt de schrijver, zijn onderling nauw met elkaar verbonden en zij spruiten voort uit

de aard van de economische groei in ontwikkelde landen.

In het kort komt de redenering van Hirsch erop neer, dat wanneer in de materiële behoeften van de bevolking door een algemene economische groei is voorzien, men voor verhoging van de persoonlijke welvaart is aangewezen op de poging om (weer) aan het hoofd van de massa te komen staan. Deze strijd om de top van de hiërarchie te bereiken — door de auteur „positional competition” genoemd — zou toenemen met de economische groei. Hierdoor wordt ook de paradox van de overvloed verklaard, evenals het gebiologiseerd zijn door de inkomensverdeling

hetgeen op zijn beurt tot collectivisering aanleiding geeft.

Hirsch heeft het gepresteerd om een meeslepend boek te produceren. Soms weet hij de lezer bijna te overtuigen louter op grond van taalgebruik en suggestieve voorbeelden. Het blijft echter bij een volledig kwalitatieve studie van vaak zeer breed karakter. Zijn beschouwingen over de bedreiging van het kapitalistische stelsel door de commercialisering doen denken aan de bekende tovenaarsleerling. Echter, in het boek van Hirsch staan nog geen formules die voor de praktijk kunnen worden gebruikt. Als „achtergrond- en bezinningslectuur” is het boek zeer aan te bevelen.

Maar wel moet worden bedacht, dat de schrijver in zijn enthousiasme wel eens overdrijft en alles op één hoop legt. Voor beleidsdoeleinden, maar ook theoretisch, zouden in ieder geval de „positional goods” in verschillende groepen dienen te worden ondergebracht, want grond en onderwijs — de twee belangrijkste voorbeelden die hij bespreekt — hebben ieder in dit verband te zeer eigen aspecten. Ten slotte komt de bevolkingsgroei als oorzaak van vele problemen niet aan bod, en dat is merkwaardig in een studie over „crowded societies”.

N. H. Douben

Register-accountants en assistent-accountants

De Interne Accountantsdienst van de Amro Bank verricht controlewerkzaamheden bij diverse bedrijfsafdelingen, dochterondernemingen en het kantorennet. Deze dienst is onderverdeeld in een aantal sectoren, elk met een eigen werkgebied.

Voor elk van deze sectoren zoeken wij register-accountants en assistent-accountants. Voor de assistent-accountants denken wij aan bedrijfs-economen die bereid zijn de post-doctorale studie accountancy te volgen en aan NIVRA studenten die tenminste gevorderd zijn tot het onderdeel administratieve organisatie.

Interne cursussen (automatisering, controletechnieken e.d.) kunnen een onderdeel vormen van het opleidingsprogramma.

De mannen of vrouwen die wij zoeken bieden wij een aantrekkelijk salaris en goede secundaire arbeidsvoorwaarden.

Op grond van opgedane ervaring en studieresultaten zijn door-groeimogelijkheden in ruime mate aanwezig.

Een psychotechnisch onderzoek maakt deel uit van de sollicitatie-procedure. Het resultaat hiervan kan met het bureau worden besproken voordat hierover aan ons wordt gerapporteerd.

De werkzaamheden vinden plaats in Amsterdam.

Indien u geïnteresseerd bent in deze veelzijdige functies kunt u contact opnemen met de heer H. J. Wiggers, tel. 020 - 28 30 28. Uw schriftelijke sollicitatie kunt u richten aan de Amro Bank, afdeling Kaderwerving & Loopbaanontwikkeling Hoofdbanken, Herengracht 586, Amsterdam.

amro bank

79/378

Het eerste handboek en naslagwerk dat u daadwerkelijk financieel voordeel kan opleveren

Nieuw en aktueel...

Voor exact **f 45,-** kunt u profiteren van overheidssubsidies!

Steunmaatregelen bedrijfsleven overheidssubsidies

Maak nu gebruik van de vele bestaande stimuleringsmaatregelen en premievoordelen die de overheid aan het bedrijfsleven biedt. Weet hoe te handelen en ontdek mogelijkheden om voor uw bedrijf geld uit te sparen!

Een op maat gemaakt naslagwerk voor elke manager. Zonder zoektijd kunt u nu terugvinden hoe u voor de diverse subsidies van ondermeer Economische zaken en Sociale zaken in aanmerking kunt komen, en dat zijn er beslist meer dan u denkt.

Ken uw rechten! De maatregelen zijn immers genomen in het belang van u en uw werknemers. Laat deze uitgave uw raadsman zijn. Ruim 400 pagina's wijzen u de weg.

Nog een voordeel. De uitgave kan niet verouderen. Aanvullingen, met de nieuwste gegevens, worden in abonnement toegezonden en tegen paginaprijs in rekening gebracht.

Aanrzel niet en bestel nog heden uw voordeleleemplaar. U zult zien dat wij niet ten onrechte beweren dat dit handboek daadwerkelijk financieel voordeel oplevert.

Ook verkrijgbaar via de boekhandel.
ISBN 90 6005 470 9

**Slechts
f 45,-**

Uitgeverij VUGA BV
Postbus 16063
2500 AC 's-Gravenhage
Telefoon 070-889277

DE AMBTENAREN VERDIENEN TEVEEL

LEES:

Flip de Kam
GELD DAT STOM IS
over inkomens, belastingen
en de politiek

Dit boek legt een aantal zwakke plekken bloot in het financiële tweerichtingsverkeer tussen de overheid en de publieke sektor. Waarom ambtenaren teveel verdienen, over belastingontwijking, het falende landbouwbeleid in Europa, de VAD en de WIR.

f 19,50 Contact Tijdsdocument

Betalen blijft voor de dommen!

Nu al de 4e druk van

Flip de Kam
BETALEN IS VOOR DE DOMMEN
over de miljardenmazen
in ons belastingstelsel

f 17,90 Contact Tijdsdocument

UITGEVERIJ BERT BAKKER AMSTERDAM

Nu al
2de
druk

STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT te ROTTERDAM

Het Instituut stelt zich ten doel door economisch onderzoek verantwoorde en in de praktijk uitvoerbare oplossingen te vinden voor problemen waarmee overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland worden geconfronteerd. De onderzoeken zijn meestal kwantitatief van aard. Het Instituut heeft plaats voor één of meer afgestudeerde

KWANTITATIEVE ECONOMISTEN (mnl/vr)

Van reflectanten wordt verwacht dat zij tijdens hun studie ruime kennis hebben opgedaan van wiskundige en statistische methoden.

De voorkeur gaat uit naar sollicitanten met kennis van ruimtelijke economie en/of arbeidsmarkt vraagstukken. Enige onderzoekervaring strekt tot aanbeveling. Een psychologische test maakt deel uit van de selectieprocedure.

Voor sollicitaties dienen volledige curricula vitae te worden gezonden aan Drs. P. J. Montagne, algemeen secretaris van het Instituut, Burgemeester Oudlaan, 3062 PA Rotterdam.

SOCIAAL- ECONOMISCHE ADVIESRAAD WEST- OVERIJSSSEL

Bij de Sociaal-Economische Adviesraad West-Overijssel vacceert de functie van

DIREKTEUR

In de SEAR werken 18 gemeenten in West-Overijssel samen met het bedrijfsleven aan de verbetering van de economische structuur. De directeur van het SEAR-bureau, dat is ondergebracht bij de Kamer van Koophandel, heeft de dagelijkse leiding van de SEAR-activiteiten op het gebied van het stimuleren van de werkgelegenheid, het geven van informatie over vestigingsfactoren en het verzamelen van gegevens dienangaande. Binnen het bureau werkt hij nauw samen met de industriepromotors van de gemeenten Kampen, Noordoostpolder, Steenwijk en Zwolle.

De voorkeur gaat uit naar een dynamische man, die deze functie als een uitdaging ziet, bijvoorbeeld een

JONG ECONOOM

Hij moet met sociaal-economische cijfers en methodieken kunnen werken, de sterke en zwakke punten van het SEAR-gebied kunnen opsporen en het SEAR-bestuur voorstellen kunnen doen ter verbetering van de sociaal-economische structuur van West-Overijssel.

Enige ervaring in het bedrijfsleven strekt tot aanbeveling.

Het salaris ligt, afhankelijk van leeftijd en ervaring tussen de f 3.175,- en f 4.275,- per maand.

De rechtspositie van de directeur komt overeen met die van een functionaris in overheidsdienst.

Schriftelijke sollicitaties zo spoedig mogelijk te richten aan het bestuur van de SEAR West-Overijssel, p/a Kamer van Koophandel en Fabrieken, Weeshuisstraat 27, Zwolle.

financieel beleidsmedewerker

Capelle aan den IJssel is een snelgroeiende gemeente, gelegen ten oosten van Rotterdam, op de grens van landelijk en stedelijk gebied. De gemeente telt thans ruim 39.000 inwoners en is voorbestemd uit te groeien tot ca. 70.000 inwoners.

Op het bureau financieel beleid van de afdeling financiën, wordt de totale gemeentelijke beleidsvoorbereiding en -uitvoering op financieel gebied gebundeld en verwerkt. De bezetting van het bureau bestaat thans uit 8 personen.

Wegens benoeming van de huidige functionaris elders, zoeken wij een financieel beleidsmedewerker, die voornamelijk betrokken zal worden bij het financieel beleid. Dit bestaat o.a. uit het toepassen van de financiële verhoudingswet, het samenstellen van de gemeentebegroting en het beoordelen van de begrotingen van andere dienstonderdelen, samenwerkingsverbanden en gegarandeerde instellingen. Het deelnemen in verschillende werk- en projectgroepen gaat tevens tot zijn taak behoren.

Gevraagd wordt het bezit van de diploma's GA I en GF of gelijkwaardige opleiding en een ruime kennis en ervaring op het gebied van de gemeentelijke financiën. Voorts: goede uitdrukingsvaardigheid in woord en geschrift en het kunnen werken in teamverband.

Aanstelling zal plaatsvinden in de rang van hoofdcommies of hoofdcommies A, salarisgrenzen f 3820,- resp. f 4275,- per maand.

De bij gemeenten gebruikelijke rechtspositieregelingen zijn van toepassing. Bij het verkrijgen van passende huisvesting wordt alle medewerking verleend.

Nadere inlichtingen over deze functie zijn te verkrijgen bij dhr. J. Korenstra, chef afdeling financiën, tel. (010) 50 66 55.

Belangstellenden wordt verzocht hun eigenhandig geschreven sollicitaties, met vermelding van vacaturenummer 780202, te richten aan de burgemeester en wethouders van de gemeente Capelle aan den IJssel, Slotplein 1, Capelle aan den IJssel.

Capelle aan den IJssel